

Folkhälsomyndigheten

Rapport över länsstyrelsernas och kommunernas ANDT-arbete

En återredovisning av länsstyrelsernas och kommunernas ANDT-arbete
under perioden 2011-2019

Denna titel kan laddas ner från: www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material

Citera gärna Folkhälsomyndighetens texter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovsmannens tillstånd att använda dem.

© Folkhälsomyndigheten, 2020.

Artikelnummer: 20024

Om publikationen

Det övergripande målet för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (ANDT) är sedan 2011 ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett minskat tobaksbruk. Den nuvarande ANDT-strategin för 2016-2020 bygger vidare på den tidigare strategin för 2011-2015 och är uppdelad i 6 mål och 23 insatsområden som regeringen har bedömt som särskilt angelägna.

Utgångspunkter för arbetet ska vara att främja jämlikhet och jämställdhet i hälsa samt att skydda barn och unga mot eget och andras skadliga bruk av ANDT. Folkhälsomyndigheten har i uppdrag att stödja genomförandet av ANDT-strategin. Denna rapport utgör en del i den samlade uppföljningen av ANDT-strategin som ska lämnas till regeringen senast den 1 maj 2020.

Syftet är att återredovisa utvecklingen av länsstyrelsernas och kommunernas arbete inom ANDT-området inkluderat tillsynsverksamheten inom områdena alkohol och tobak. Syftet är också att utföra Folkhälsomyndighetens uppdrag att ta emot och vidarerapportera länsstyrelsernas rapportering enligt förordning (2012:606) om samordning inom ANDT-området m.m. Uppföljningen ska sedermera kunna användas som underlag för arbetet med den nya strategin från 2021.

Den primära målgruppen för rapporten är regeringen, länsstyrelserna och kommunerna. Den kan även vara av intresse för myndigheter i den nationella samordningen och andra aktörer på nationell, regional och lokal nivå med intresse av arbetet inom ANDT-området.

Arbetet har genomförts av en projektgrupp med utredare från enheten för tobaksprevention, enheten för alkoholprevention samt enheten för samordning och analys ANDT. Projektledare har varit Åsa Hernerud och Stefan Persson. Ansvariga enhetschefer har varit Josefin Jonsson, Marie Risbeck och Anna Månsdotter. Ansvarig avdelningschef har varit Anna Bessö vid avdelningen för livsvillkor och levnadsvanor.

Folkhälsomyndigheten

Johan Carlson
Generaldirektör

Innehåll

Om publikationen	3
Dispositionen	6
Förutsättningar och organisation för att genomföra den nationella ANDT-politiken	6
Länsstyrelsernas stöd till kommunernas ANDT-förebyggande arbete och alkohol- och tobakstillsyn.....	6
Samordnad, effektiv och likvärdig tillsyn	7
Jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga.....	7
Sammanfattning.....	9
Bakgrund.....	11
Syfte och frågeställningar.....	12
Metod.....	13
Resultat.....	16
Länsstyrelsernas och kommunernas förutsättningar och organisation för genomförandet av den nationella ANDT-politiken	16
Länsstyrelsernas förutsättningar för genomförandet av den nationella ANDT-politiken	16
Länsstyrelsernas organisation för genomförandet av den nationella ANDT-politiken ..	17
Kommunala förutsättningar för genomförandet av den nationella ANDT-politiken	18
Kommunernas organisation för genomförandet av den nationella ANDT-politiken	19
Länsstyrelsernas stöd till kommunernas ANDT-förebyggande arbete och alkohol- och tobakstillsyn.....	20
Länsstyrelsernas stöd till kommunerna	20
Kommunernas uppfattning om länsstyrelsernas stöd.....	23
Länsstyrelsernas bedömning av kommunala behov av tillsynsvägledning och kunskapsstöd	26
Samordnad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn	26
Länsstyrelsernas tillsynsverksamhet över kommunerna	26
Kommunernas tillsynsverksamhet	28
Länsstyrelsernas bedömning av kommunernas alkohol- och tobakstillsyn 2019.....	34
Regeringsuppdraget förstärkt tillsyn 2016-2019.....	36

Länsstyrelsernas och kommunernas arbete med jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga.....	39
Länsstyrelsernas arbete med jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga	40
Kommuners arbete med jämlikhet och jämställdhet	41
Slutsatser och diskussion.....	42
Länsstyrelsernas och kommunernas förutsättningar och organisation för genomförandet av den nationella ANDT-politiken	42
Länsstyrelsernas stöd till kommunernas ANDT-förebyggande arbete och alkohol- och tobakstillsyn.....	43
Samordnad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn	44
Länsstyrelsernas och kommunernas arbete med jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga.....	46
Utvecklingsområden	48
Utvecklingsområden för länsstyrelsernas verksamhet.....	48
Vidareutveckla en enhetlig modell för länsstyrelsernas tillsyn.....	48
Vidareutveckla samordningen mellan länsstyrelsernas och Folkhälsomyndighetens tillsynsvägledning	48
Utvecklat uppföljnings- och utvärderingsarbete	48
Utvecklingsområden för kommunernas verksamhet	49
Öka fokus på tillsyn av rökfria miljöer.....	49
Öka användningen av metoden kontrollköp.....	49
Öka samverkan mellan tillsynsverksamheten och det förebyggande arbetet.....	49
Stärk kompetensutvecklingen för kommunernas tillsynsverksamhet	49
Bilaga 1	51
Frågeställningar från länsrapportens undersökning 2019.....	51
Bilaga 2	53
Frågeställningar avseende redovisning av länsstyrelsernas regeringsuppdrag om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn kopplat till ANDT-strategin 2016-2020.....	53
Bilaga 3	54
Redovisning av länsstyrelsernas regeringsuppdrag om alkohol- och tobakstillsyn kopplat till ANDT-strategin 2016-2020	54

Dispositionen

Rapporten innefattar en bakgrundsbeskrivning till varför rapporten publiceras med hänvisning till de lagar och förordningar som är relevanta. Därefter beskrivs syftet och frågeställningar. I metodavsnittet redogörs för de metodologiska överväganden som gjorts, vilken typ av datainhämtning- och bearbetning som har utförts samt vilka källor som använts. Resultatet för de fyra frågeställningarna beskrivs och därefter redogörs för slutsatserna och en efterföljande diskussion för respektive frågeställning. Rapporten avslutas med ett avsnitt gällande utvecklingsområden för länsstyrelsernas- och kommunernas verksamheter. De utvecklingsområden riktade till regeringen som medskick till framtagandet av den nya strategin redovisas samordnat i rapporten Samlad uppföljning av ANDT-strategin 2016-2020. Nedan redogörs för frågeställningarnas olika delar.

Förutsättningar och organisation för att genomföra den nationella ANDT-politiken

För att besvara frågeställningen hur länsstyrelsernas och kommunernas förutsättningar och organisation för att genomföra den nationella ANDT-politiken utvecklats sedan 2011 redovisas följande delar:

- Förutsättningar
- Länsstyrelsernas organisation
- Kommunernas organisation

I detta avsnitt redovisas utvecklingen av förutsättningar i form av årsarbetskrafter och finansiering avseende ANDT-förebyggande arbete och alkohol- och tobakstillsyn. Hur länsstyrelserna och kommunerna valt att organisera arbetet är en viktig faktor som ger en bild av länsstyrelsernas förutsättningar. Vidare redogörs därför för aspekter av länsstyrelsernas och kommunernas organisation såsom samordning, samverkan och strategier eller program för att genomföra ANDT-politiken.

Länsstyrelsernas stöd till kommunernas ANDT-förebyggande arbete och alkohol- och tobakstillsyn

För att besvara frågeställningen hur länsstyrelsernas stöd till kommunerna avseende förebyggande ANDT-arbete och tillsynsarbete utvecklats sedan 2011 redovisas följande delar:

- Länsstyrelsernas arbete för att stödja kommunerna
- Kommunernas uppfattning om länsstyrelsernas stöd

I detta avsnitt redovisas vilket stöd som länsstyrelserna gett till kommunerna i form av råd och stöd, samordning samt uppföljning och utvärdering. Vidare redogörs för i vilken utsträckning kommunerna deltagit i aktiviteter som anordnats av länsstyrelsen samt kommunernas uppfattning om länsstyrelsernas stöd. Det görs

också en redovisning av länsstyrelsernas bedömning av vilket behov kommunerna har av kunskapsstöd och tillsynsvägledning inom ANDT-området.

Samordnad, effektiv och likvärdig tillsyn

För att besvara frågeställningen hur länsstyrelser och kommuner arbetat för att utveckla en samordnad, effektiv och likvärdig tillsyn från 2011 redovisas:

- Länsstyrelsernas tillsynsverksamhet över kommunerna
- Kommunernas operativa tillsynsverksamhet
- Länsstyrelsernas bedömning av kommunernas alkohol- och tobakstillsyn 2019
- Regeringsuppdraget förstärkt tillsyn 2016-2019

I detta avsnitt redovisas länsstyrelsernas tillsyn över kommunerna inom alkohol- och tobaksområdet. Det ges också en bild av kommunernas tillsynsarbete avseende samordning och struktur. Vidare ingår också länsstyrelsernas bedömning av kommunernas tillsyn. Bedömningen baseras på Folkhälsomyndighetens vägledning som finns på vår hemsida: Kommunernas tillsyn enligt lagen om tobak och liknande produkter och alkohollagen.

Länsstyrelsernas arbete med förstärkt tillsyn inom ramen för regeringsuppdraget 2016-2019 redovisas. I denna del gör länsstyrelserna också en bedömning om hur arbetet med regeringsuppdraget förstärkt tillsyn bidragit till ANDT-strategins mål 1 (Tillgång till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak ska minska) och mål 2 (Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska successivt minska) med särskilt fokus på insatsområdet samordnad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn under mål 1.

Jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga

För att besvara frågeställningen om länsstyrelserna och kommunerna har beaktat jämlikhet, jämställdhet och skydd mot unga redovisas:

- Länsstyrelsernas arbete med jämställdhet, jämlikhet och skydd av barn och unga
- Kommunernas arbete med jämställdhet och jämlikhet

I avsnittet redovisas om länsstyrelserna har ett övergripande jämlikhets-, jämställdhets- och barn och ungdomsperspektiv i det ANDT-förebyggande arbetet och i arbetet med alkohol- och tobakstillsyn samt exempel på hur de praktiskt arbetat med dessa perspektiv. För kommunerna besvaras frågan om de har ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv inom det ANDT-förebyggande arbetet och följs av exempel på hur de praktiskt arbetat med detta. I ANDT-strategin framgår att insatser för att skydda barn och unga mot eget och andras skadliga bruk utgör grunden för det hälsofrämjande och förebyggande ANDT-arbetet. Många av frågorna som ställs om det ANDT-förebyggande arbetet i kommunerna utgår därför från ett barn- och ungdomsperspektiv, och därför ställs ingen direkt fråga till

kommunerna om de uppfattar att de har beaktat skydd av barn och unga mot eget och andras skadliga bruk i det ANDT-förebyggande arbetet. Vidare redogörs för hur länsstyrelserna i arbetet med regeringsuppdraget förstärkt tillsyn under 2016-2019 beaktat jämlikhet, jämställdhet och arbete med barn och unga.

Sammanfattning

Länsstyrelserna har haft bra förutsättningar för att stödja genomförandet av den nationella ANDT-politiken under strategiperioden med statligt finansierade ANDT-samordningsfunktioner på samtliga länsstyrelser. Även inom alkohol- och tobakstillsynen finansieras en stor del av arbetet med utvecklingsmedel från regeringsuppdrag. Förutsättningar i form av resurser för alkoholtillsynen har successivt minskat, och idag avsätts ungefär lika många heltidstjänster åt alkoholtillsyn som åt tobakstillsyn. Kommunala resurser för det ANDT-förebyggande arbetet har minskat med mer än en tredjedel sedan föregående strategiperiod. Under hela tidsperioden har mer tid avsatts åt alkoholtillsyn än åt tobakstillsyn. Den nationella ANDT-politiken ges förutsättningar för genomslag bland annat genom regionala strategier och handlingsplaner eller kommunala program som finns på många, men inte alla, länsstyrelser och kommuner.

Samverkan mellan ANDT-förebyggande och tillsyn kan stärka båda verksamheterna och ge positiva synergieffekter. De flesta länsstyrelser har sedan 2011 haft en aktiv samverkan mellan förebyggande arbete och tillsyn. På kommunal nivå ses en minskning av denna typ av samarbete under nuvarande strategiperiod jämfört med den förra.

Länsstyrelserna har genom sin ANDT- och tillsynsfunktion en uppbyggd struktur för att stödja kommunerna i genomförandet av den nationella ANDT-politiken. Sedan 2011 ger fler länsstyrelser stöd till kommunerna genom att arrangera nätverk, nätverksträffar och andra sammankomster gällande det förebyggande arbetet samt för tillsynsverksamheten. Antalet deltagande kommuner har ökat och i princip alla kommuner deltar nu i nätverken. Kommunerna har överlag uppfattat deltagandet som ett stöd. Vägledningsinsatser som exempelvis utbildningar genomförs också av länsstyrelserna där det finns behov, vilket uppskattas av kommunerna.

Det är vanligare att länsstyrelserna gör uppföljningar än utvärderingar av sitt arbete men övergripande ses här ett utvecklingsbehov. Generellt kan sägas att länsstyrelsernas ANDT-förebyggande arbete följs upp och utvärderas i något högre utsträckning än det tillsynsvägladande arbetet till kommunerna.

Länsstyrelserna bedömer att det inom det förebyggande arbetet behövs ett ökat kunskapsstöd om narkotikafrågor och då uttryckligen inom cannabisområdet. Länsstyrelserna bedömer vidare att tillsynsvägledning till kommunerna främst behövs för den ekonomiska granskningen vid tillståndsprövning inom alkohol- och tobaksområdet samt för märkning av tobak och liknande produkter.

Länsstyrelserna och de flesta kommunerna har ett strukturerat arbetssätt för tillsynen vilket främjar förutsättningar för en effektiv och likvärdig tillsyn. Länsstyrelserna tar utgångspunkt i en gemensam tillsynsmetod. Den regionala tillsynen har under innevarande strategiperiod vidareutvecklats i länen vilket även

medfört att arbetet med metoden till viss del också differentierats. Här ses behov av utvärdera utvecklingsarbetet för framtagande av en reviderad enhetlig modell.

Nuvarande ANDT-strategi lyfter vikten av samarbete mellan kommuner samt mellan kommuner och andra myndigheter för att bidra till en effektiv tillsyn. Länsstyrelserna har arbetat aktivt med att främja samverkan och insatserna har enligt länsstyrelserna också bidragit till att effektivisera arbetet. Av resultaten framkommer också en ökad mellankommunal samverkan samt ökad intern samordning av tillsyns- och tillståndsverksamheter. Folkhälsomyndigheten bedömer att denna utveckling bidragit till en mer samordnad och effektivare tillsyn.

Av länsstyrelsernas årliga bedömning av kommunernas tillsynsverksamhet framkommer dock att flera kommuner har förbättringsområden. De brister som främst påtalas är för låg tillsynsfrekvens och brister i tillståndsprovningen. Beaktat kommunernas förbättringsområden bedömer ändå länsstyrelserna att kvaliteten i den kommunala tillsynsverksamheten generellt har förbättrats vilket bland annat ses i minskad omfattning av upptäckta brister hos kommunerna. Folkhälsomyndigheten ser behov av fortsatt arbete för att främja en effektiv och likvärdig tillsyn där bland annat vidareutvecklingen av en samordnad och ändamålsenlig tillsynsvägledning blir central.

Den nationella ANDT-strategin betonar vikten av jämlikhet och jämställdhet i allt ANDT-arbete och insatser för att skydda barn och unga mot eget och andras skadliga bruk är centralt. Samtliga länsstyrelser uppger att ANDT-samordningsfunktionen har ett övergripande jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv i sitt arbete medan detta var något mindre vanligt i tillsynsverksamheten. Den sammantagna bilden är att länsstyrelserna arbetar varierat och brett med jämlikhet och jämställdhet, till exempel genom riktade ANDT-förebyggande insatser och i arbetet med tillsyn.

Omkring hälften av kommunerna uppger att de har ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv i sitt ANDT-arbete. Framförallt uppger kommunerna att de arbetar med detta genom att ta fram statistik uppdelat på kön och andra grupper i befolkningen. Det verkar finnas både regionala och lokala skillnader i hur arbetet för att främja jämlikhet och jämställdhet ser ut i praktiken. De flesta länsstyrelser har ett övergripande barn- och ungdomsperspektiv både inom det ANDT-förebyggande arbetet och inom tillsynsverksamheten. Skyddet av barn och unga beaktas exempelvis genom riktade insatser och genom att i tillsynen arbeta för att upprätthålla åldersgränser.

Utifrån redovisningens resultat lyfter Folkhälsomyndigheten utvecklingsområden för det fortsatta arbetet. För länsstyrelsernas verksamhet omnämns behov av att vidareutveckla uppföljnings- och utvärderingsarbetet, en enhetlig modell för länsstyrelsernas tillsyn samt samordningen mellan länsstyrelsernas och Folkhälsomyndighetens tillsynsvägledning. För kommunernas verksamhet omnämns behov av att öka samverkan mellan tillsyn och det förebyggande arbetet, öka fokus på tillsyn av rökfria miljöer, öka användningen av kontrollköp samt behov av att stärka kompetensutvecklingen för kommunernas tillsynsverksamhet.

Bakgrund

Av förordning (2012:606) om samordning inom alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet m.m. framgår att länsstyrelserna årligen ska rapportera det arbete som länsstyrelsernas samordningsfunktion för ANDT-frågor har utfört till Folkhälsomyndigheten. Länsstyrelserna ska även särskilt redovisa det behov av stöd på ANDT-området som uppmärksammats gällande kunskapsstöd och tillsynsvägledning samt hur de har samordnat sitt förebyggande arbete och arbete med tillsyn på alkohol- och tobaksområdet.

Enligt förordningen framgår även att länsstyrelserna ska lämna en redovisning till Folkhälsomyndigheten om hur de utövat sin tillsyn inom alkohol- och tobaksområdet samt en bedömning av kommunernas tillsyn inom samma område. Bedömningen görs utifrån en vägledning som Folkhälsomyndigheten tagit fram.

Länsstyrelserna ska också redovisa arbetet med regeringsuppdrag avseende förstärkt alkohol- och tobakstillsyn 2016-2020 (S2016/01458/FST) i förhållande till ANDT-strategins mål till Folkhälsomyndigheten. Vidare redovisar länsstyrelserna årligen sitt arbete inom ANDT-samordning och tillsyn till Folkhälsomyndigheten genom att lämna uppgifter i Länsrapportens undersökning.

Folkhälsomyndighetens uppgift är att främja en god och jämlik hälsa, förebygga sjukdomar och skador samt verka för ett effektivt smittskydd och skydda befolkningen från olika former av hälsohot. I vårt uppdrag ingår även att stödja genomförandet av den samlade strategin för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020 (ANDT-strategin (Skr.2015/16:86)).

Inom ANDT-området ansvarar vi för en samlad uppföljning och sammanställer, analyserar och förmedlar kunskap i syfte att förebygga skador kopplat till ANDT. Vi har också i uppdrag att till Socialdepartementet lämna en slutlig uppföljning av ANDT-strategin för att utgöra ett underlag för utformningen av den fortsatta ANDT-politiken (S2016/01028/FST). Denna rapport är en delrapport av den samlade uppföljningen.

Syfte och frågeställningar

Rapportens syfte är att återredovisa utvecklingen av länsstyrelsernas och kommunernas arbete inom ANDT-området inkluderat tillsynsverksamheten inom områdena alkohol och tobak under perioden 2011-2019 med fokus på innevarande strategiperiod från 2016. Detta gäller både det ANDT-förebyggande arbetet och tillsynsverksamheten inom områdena alkohol och tobak. Syftet är också att utföra Folkhälsomyndighetens uppdrag att ta emot och vidarerapportera länsstyrelsernas rapportering enligt förordning (2012:606) om samordning inom ANDT-området mm. Uppföljningen ska sedermera kunna användas som underlag för arbetet med den nya strategin från 2021.

De frågeställningar som ska besvaras omfattar såväl det ANDT-förebyggande arbetet som tillsynsverksamheten på regional och lokal nivå. Detta för att ge en så samlad bild som möjligt av ANDT-arbetet över tid.

1. Hur har länsstyrelsernas och kommunernas förutsättningar och organisation för att genomföra den nationella ANDT-politiken utvecklats sedan 2011?
2. Hur har länsstyrelsernas stöd till kommunernas ANDT-förebyggande arbete och alkohol- och tobakstillsyn utvecklats sedan 2011?
3. Hur har länsstyrelserna och kommunerna arbetat för att utveckla en samordnad, effektiv och likvärdig tillsyn sedan 2011?
4. Hur har länsstyrelserna och kommunerna beaktat jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga i sitt ANDT-arbete under innevarande strategiperiod?

Metod

Resultatredovisningen baseras på data som samlats in i Länsrapportens undersökning för verksamhetsåren 2011-2019 samt länsstyrelsernas samlade redovisning av arbetet med regeringsuppdragen om förstärkt tillsyn för perioden 2016-2019. Redovisningen om förstärkt tillsyn har sammanställts av Länsstyrelsen i Örebro och sedan bearbetas på Folkhälsomyndigheten. Frågorna återfinns i bilaga 2 och hela rapporteringen redovisas samlat i bilaga 3.

Länsrapportens undersökning är en webbaserad totalundersökning som vänder sig till landets samtliga 21 länsstyrelser och 290 kommuner. Därutöver svarar stadsdelarna i Stockholm och Göteborg på frågor om det ANDT-förebyggande arbetet i stadsdelen. Det är de anställda inom dessa myndigheter som lämnar uppgifter om det ANDT-förebyggande arbetet samt arbetet med tillsyn enligt alkohollagen (2010:1622) respektive lag (2018:2088) om tobak och liknande produkter. Noteras ska att de skrivningar som avser tillsyn på tobaksområdet generellt inkluderar både tobakslagen och lag om e-cigarett under perioden 1 juli 2017- 20 juni 2019 om inte annat särredovisas. Båda dessa lagstiftningar sammanfördes i lag om tobak och liknande produkter den 1 juli 2019.

Frågorna i undersökningen besvaras i webbaserade enkäter som distribueras genom unika webblänkar till varje länsstyrelse, kommun och stadsdel i storstadskommunerna.

Uppgifterna samlas in genom tio delenkäter:

- Länsstyrelsernas ANDT-samordning
- Länsstyrelsernas tillsyn enligt alkohollagen
- Länsstyrelsernas tillsyn enligt lagen om tobak och liknande produkter
- Länsstyrelsernas bedömning av kommunernas tillsyn enligt alkohollagen
- Länsstyrelsernas bedömning av kommunernas tillsyn enligt lagen om tobak och liknande produkter
- Kommunernas ANDT-arbete
- Kommunernas tillsyn enligt alkohollagen över servering
- Kommunernas tillsyn enligt alkohollagen över detaljhandel
- Kommunernas tillsyn enligt lagen om tobak och liknande produkter över detaljhandel
- Kommunernas tillsyn enligt lagen om tobak och liknande produkter över rökfria miljöer

Delenkäterna finns i sin helhet publicerade på Folkhälsomyndighetens webbplats från år 2013.

För att visa hur utvecklingen inom ANDT-samordningen och alkohol- och tobakstillnsområdet sett ut de senaste åren har vi valt att redovisa jämförande

statistik i figurer och i löpande text för åren från och med 2011 då den första samlade ANDT-strategin beslutades för perioden 2011-2015. Nuvarande strategiperiod påbörjades 2016 och även om innehållet i den nya strategin i stort liknar den föregående kan arbetet i kommuner och länsstyrelser ha påverkats kring denna brytpunkt.

Utvecklingen över perioden 2011-2019 har gjorts för ett urval av frågor från Länsrapportens undersökning som bedömts vara särskilt intressanta utifrån verksamhetens förutsättningar och innehåll, trendutveckling samt förhållande till ANDT-strategins intentioner. Sedan 2011 har enkäterna i viss utsträckning omformulerats och frågor justerats eller inte ställts alla år. Ett fåtal uppgifter har fått utgå på grund av fel i webbformulär när data samlades in. Sammantaget innebär detta att det finns frågor där svaren inte är jämförbara över tid vilket medför att vissa tidsserier är ofullständiga och att resultaten därmed redovisas samlat för en viss tidsperiod istället för varje enskilt år.

I vissa fall har vi också valt att enbart redovisa senast inkommen data från 2019 då det bedöms vara mest relevant. Detta gäller exempel på arbetet med jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga samt länsstyrelsernas bedömning av vilka behov av kunskapsstöd och tillsynsvägledning som kommunerna har. Eftersom detta är den senaste informationen bedömer vi att detta ger det mest relevanta underlaget till framtagandet av den nya strategin från 2021.

Kommunsvaren för 2011-2018 har hämtats från Folkhälsomyndighetens databas och uppföljningssystem på ANDT-området, Indikatorlabbet, vilket är ett webbaserat statistikverktyg som tillhandahålls av Folkhälsomyndigheten, där utvecklingen inom alkohol, narkotika, dopning och tobak kan följas över tid genom ett stort antal indikatorer. För verksamhetsåret 2019 har vi använt inrapporterad kommundata som samlats in genom Länsrapportens undersökning.

Resultat från undersökningen kvalitetsgranskas och fastställs efter publiceringen av denna rapport vilket innebär att uppgifterna för 2019 är att betrakta som preliminära och kan komma att justeras. Svarsfrekvensen på respektive kommunal delenkät kommer sannolikt också att öka något jämfört med de preliminära resultaten. Vi har bedömt att preliminära uppgifter är relevanta att använda i den här återredovisningen för att de är mest aktuella för att beskriva läget. Vi bedömer att eventuella justeringar inte kommer att påverka aggregerade resultat i någon betydelsefull omfattning. I ett fall har det inte varit möjligt att använda 2019 års data eftersom dessa uppgifter kräver en noggrannare kvalitetsgranskning. De uppgifter som enbart redovisas för 2018 är kommunala årsarbetskrafter för ANDT-förebyggande arbete och tillsynsverksamhet.

Uppföljningen av länsstyrelsernas och kommunernas arbete har genomförts med deskriptiv analys och resultatet presenteras i form av antal eller andel i tabeller eller i löpande text.

De frågor i Länsrapportens undersökning som vi valt att använda i denna rapport framgår av bilaga 1. Svaren för varje enskild länsstyrelse redovisas inte specifikt

men finns tillgängliga hos Folkhälsomyndigheten. Svaren bygger på respondentens förståelse eller tolkning av själva frågan och dess eventuella svarsalternativ, men också på respondentens uppfattning om vad som bäst ger svar på frågan.

Svarsfrekvensen för denna undersökning är överlag mycket hög. Länsstyrelsernas enkäter har samtliga år besvarats av alla länsstyrelser. Även bland kommunerna är svarsfrekvensen hög och ligger för de flesta delenkäter över 95 procent per år vilket är positivt då det är frivilligt att svara. Lägst andel svar återfinns i en delenkät för 2015 som besvarades av 88 procent av kommunerna (255 stycken). Svarsfrekvensen för kommunal data 2019 varierar mellan 89-91 procent för olika delenkäter och resultaten kan komma att justeras något med ökad svarsfrekvens. Dessa svar finns efter kvalitetsgranskning tillgängliga i Indikatorlabbet.

Resultat

Länsstyrelsernas och kommunernas förutsättningar och organisation för genomförandet av den nationella ANDT-politiken

Länsstyrelserna har en central roll i genomförandet av den nationella ANDT-strategin. Det ska vid varje länsstyrelse finnas en ANDT-samordningsfunktion med ansvar för att samordna och utveckla det ANDT-förebyggande arbetet i länet. Länsstyrelsen ansvarar för tillsyn och för att ge råd och stöd inom länet enligt alkohol- och tobakslagen, och ska även samordna sitt förebyggande arbete på alkohol- och tobaksområdet med tillsynsverksamheten.

Kommunerna är huvudsaklig utförare av det ANDT-förebyggande arbetet där tillsyn ingår som en del.

Länsstyrelsernas förutsättningar för genomförandet av den nationella ANDT-politiken

Årsarbetskrafter och finansiering

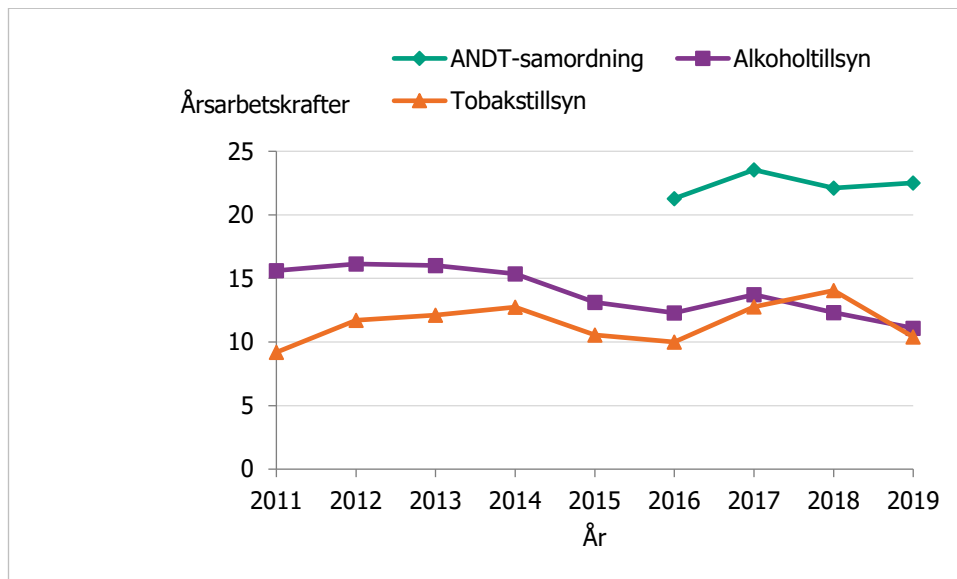
En årsarbetskraft motsvarar en heltidstjänst under ett år. Sedan 2016 ses endast små förändringar i länsstyrelsernas avsatta resurser för samordningsfunktionen av ANDT-arbetet, och under 2019 avsattes totalt motsvarande 22,5 heltidstjänster, se figur 1.1 nedan. ANDT-samordningsfunktionen finansieras med särskilda medel från regeringen. De flesta länsstyrelser hade omkring en heltidstjänst för denna funktion medan storstadslänen generellt hade två heltidstjänster.

Länsstyrelsernas totala årsarbetskrafter inom alkoholtillsynen har minskat de senaste två strategiperioderna, från nästan 16 heltidstjänster 2011 till 11 heltidstjänster under 2019, se figur 1.1. Under tidsperioden har finansieringen av årsarbetskrafter varit relativt jämnt fördelad mellan utvecklingsmedel för arbete med regeringsuppdrag om förstärkt tillsyn och egna medel för tillsyn enligt alkohollagen. En minskning har skett både av utvecklingsmedel och egna medel.

Avsatta resurser för tillsyn inom tobaksområdet har varierat sedan 2011, se figur 1.1. Fram till 2018 utgjorde finansiering med egna medel en ungefär lika stor andel som finansiering med utvecklingsmedel för förstärkt tillsyn. År 2018 utgjorde istället utvecklingsmedlen en större andel av totalt avsatta resurser. Under 2019 minskade denna finansieringspost igen och länsstyrelserna avsatte sammanlagt 10,4 årsarbetskrafter för arbete med tobakstillsyn, varav 4,9 finansierade med utvecklingsmedel och 5,5 med egna medel.

Figur 1.1. Totalt antal årsarbetskrafter hos länsstyrelserna för arbete med ANDT-samordning, alkohol- respektive tobakstillsyn 2011-2019

Länsstyrelsernas organisation för genomförandet av den nationella ANDT-politiken

Styrgrupper och samverkan

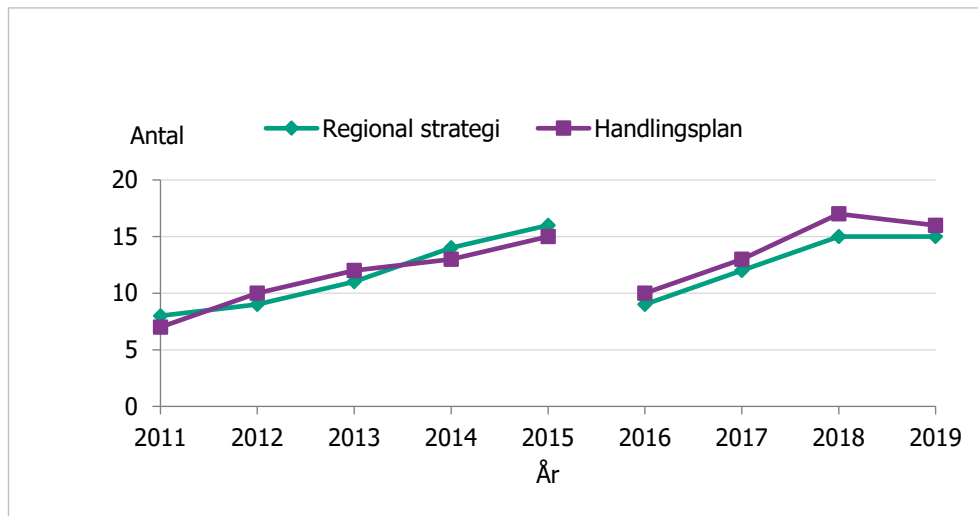
Under 2019 fanns en styrgrupp med representanter på ledningsnivå för det ANDT-förebyggande arbetet i 12 län, vilket är lika många som vid förra ANDT-strategiperiodens början 2011. De flesta länsstyrelser har under hela tidsperioden bedrivit arbete i länet där ANDT-förebyggande arbete och tillsynsverksamhet samverkar. Tjugo länsstyrelser uppger att de samverkade inom det ANDT-förebyggande och tillsynsarbetet under 2019.

Regionala strategier och handlingsplaner

Det kan på den regionala nivån finnas både strategier och handlingsplaner för det ANDT-förebyggande arbetet. En strategi beskriver riktningen i ett mer långsiktigt arbete mot gemensamma mål. En handlingsplan beskriver ansvariga, konkreta åtgärder, plan för uppföljning och så vidare för det förebyggande arbetet. Denna handlingsplan kan finnas i, eller i anslutning till, en regional strategi.

Utvecklingen av regionala strategier och handlingsplaner visar en följsamhet mot den nationella ANDT-politiken och införandet av nationella strategier 2011-2015 och 2016-2020, se figur 1.2 nedan.

Figur 1.2. Antal länsstyrelser med en regional strategi och handlingsplan för ANDT-förebyggande arbete för strategiperioden 2011-2015 respektive 2016-2020

Under 2019 fanns en regional strategi för det ANDT-förebyggande arbetet i 15 län, varav alla utom en bygger på den nationella ANDT-strategin för perioden 2016-2020. De regionala strategierna har tagits fram i samverkan med andra aktörer i länet. De myndigheter och organisationer som främst deltagit i framtagandet tillsammans med länsstyrelserna är regioner, Polismyndigheten och kommuner samt kommunal- eller regionförbund. Samtliga strategier omfattar alkohol, narkotika, dopning och tobak. Brottsförebyggande arbete och övergripande folkhälsoarbete ingår i en majoritet av de regionala strategierna. En handlingsplan för det ANDT-förebyggande arbetet under 2019 fanns hos 16 länsstyrelser.

Kommunala förutsättningar för genomförandet av den nationella ANDT-politiken

Årsarbetskrafter och finansiering

Kommunernas arbetstid avsatt för samordning och planering av det ANDT-förebyggande arbetet har minskat med mer än en tredjedel under tidsperioden 2011-2018. Information om årsarbetskrafter för 2019 är inte tillgänglig vid denna rapportens publicering (se metodavsnittet för ytterligare information). År 2018 avsattes resurser motsvarande 89 heltidstjänster för alla Sveriges kommuner, jämfört med 148 heltidstjänster 2011.

Kommunerna har under 2011-2018 lagt ned olika mycket tid på tillsyn enligt alkohol- och tobakslagen. Under hela tidsperioden har kommunernas arbete med alkoholtillsyn legat relativt stabilt, och 2018 avsattes tid motsvarande totalt 235 heltidstjänster. Mindre tid har avsatts på kommunerna för arbete med tobakstillsyn. År 2011 låg den totala arbetstiden på 65 heltidstjänster för tobakstillsynen för alla kommuner. Under 2018 avsattes totalt 46 heltidstjänster, varav 38 för tillsyn av detaljhandel med tobaksvaror och 8 för tillsyn av rökfria miljöer.

Resurser till de olika tillsynsområdena har också varierat. Sedan 2011 har majoriteten av arbetet inom alkoholtillsynen avsatts åt verksamheten med tillståndsprövning och tillsyn över serveringen och en mindre andel åt tillsynen över detaljhandel med folköl. Inom tobaksområdet ägnades den största delen av avsatta resurser åt tillsyn av detaljhandel med tobaksvaror och en mindre del åt tillsyn över rökfria miljöer.

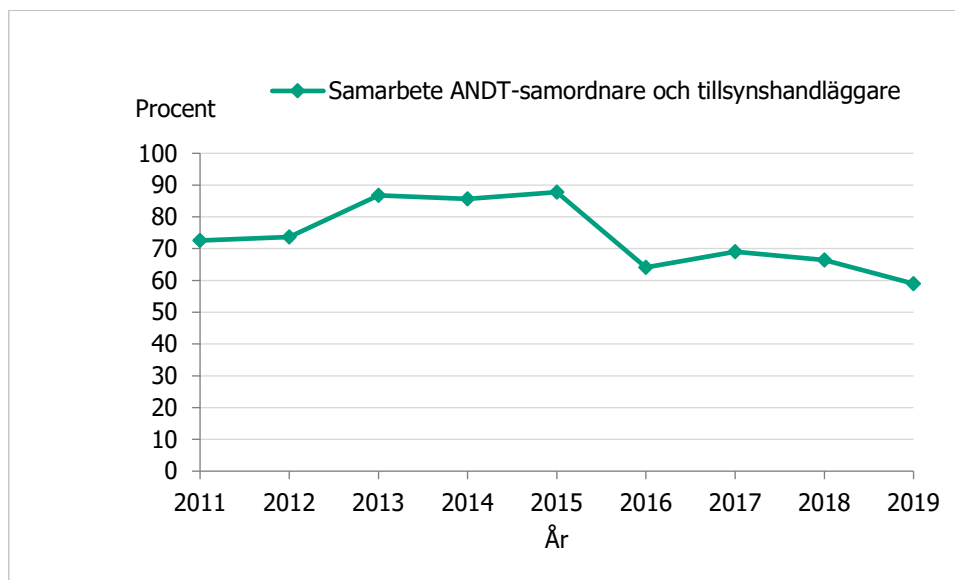
Kommunernas organisation för genomförandet av den nationella ANDT-politiken

Styrgrupper och samverkan

Andelen kommuner med en styrgrupp för det lokala ANDT-förebyggande arbetet har sedan 2011 varierat mellan 52 och 67 procent. År 2019 hade drygt hälften av kommunerna en styrgrupp. Sedan 2013 har över hälften av kommunerna uppgett att det ANDT-förebyggande arbetet varit integrerat i kommunens ordinarie struktur med mål och budget, och 2019 uppger 62 procent av kommunerna detta.

En majoritet av kommunerna har sedan 2011 haft ett samarbete mellan kommunala ANDT-samordnare eller motsvarande och alkohol- och tobakshandläggare. Andelen kommuner som uppgett denna typ av samarbete låg genomgående högre under förra strategiperioden (2011-2015) än under nuvarande strategiperiod, se figur 1.3.

Figur 1.3. Andel kommuner som uppgett samarbete inom kommunen mellan ANDT-samordnare och alkohol-/tobakshandläggare

Sedan 2018 har en majoritet av kommuner lokal samverkan mellan det ANDT-förebyggande och det brottsförebyggande arbetet, och under 2019 uppger 87 procent av kommunerna att de har denna typ av samverkan med en eller flera aktörer.

Politiska program

Det kan på kommunal nivå finnas övergripande dokument, så kallade politiska program, som beskriver kommunens arbete med förebyggande insatser på ANDT-området. Under tidsperioden 2011-2019 har andelen kommuner utan något politiskt program som inkluderar ANDT-förebyggande arbete legat mellan 25 procent (år 2014) och 36 procent (år 2019).

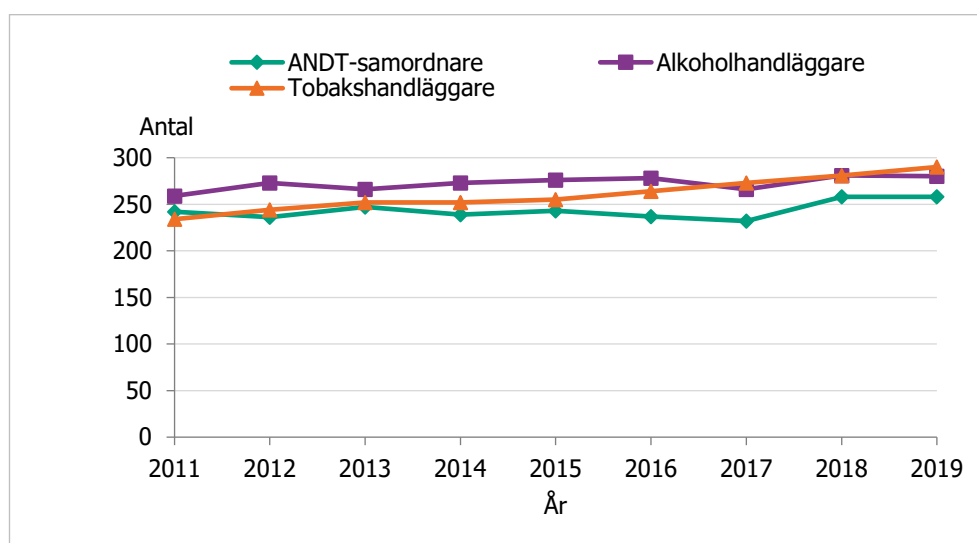
Länsstyrelsernas stöd till kommunernas ANDT-förebyggande arbete och alkohol- och tobakstillsyn

Enligt alkohollagen och lagen om tobak och liknande produkter ska länsstyrelsen utöva tillsyn inom länet. Länsstyrelsen har också ett uppdrag som består i att följa kommunernas verksamhet och biträda dem med information och råd och att främja samarbete mellan olika tillsynsmyndigheter och mellan tillsynsmyndigheter och andra. Genom ANDT-samordningsfunktionen ska länsstyrelserna även stödja utvecklingen av ett kunskapsbaserat arbete och verka för regional och lokal samordning.

Länsstyrelsernas stöd till kommunerna

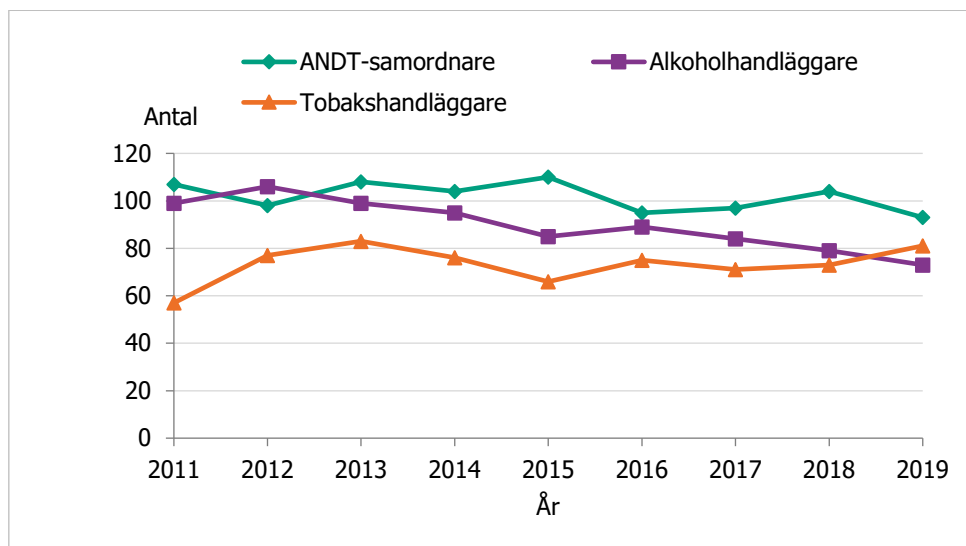
Länsstyrelserna organiserar årligen nätverk för kommunala ANDT-samordnare samt alkohol- och tobakshandläggare. Antalet länsstyrelser som organiserar nätverk har legat stabilt högt på mellan 18-21 länsstyrelser per år. Antalet kommuner som deltagit i nätverken har legat relativt konstant från 2011 för ANDT-samordnarna och alkoholhandläggare men ökat stadigt för tobakshandläggare, se figur 2.1. Samtliga kommuner deltog i nätverk anordnade för tobakshandläggare 2019.

Figur 2.1. Antal kommuner som deltagit i nätverk anordnade av länsstyrelserna 2011-2019

Antalet nätverksträffar anordnade av länsstyrelserna redovisas i figur 2.2 och har varierat över tid mellan som högst 110 stycken (för kommunala ANDT-samordnare) och lägst 57 (för kommunala tobakshandläggare). Antalet träffar för ANDT-samordnare under innevarande strategiperiod steg till 2018 men sjönk sedan 2019. För alkoholhandläggare har det skett en minskning i antal träffar sedan 2016 medan antalet nätverksträffar för tobakshandläggare istället ökat något.

Figur 2.2. Antal nätverksträffar anordnade av länsstyrelserna 2011-2019

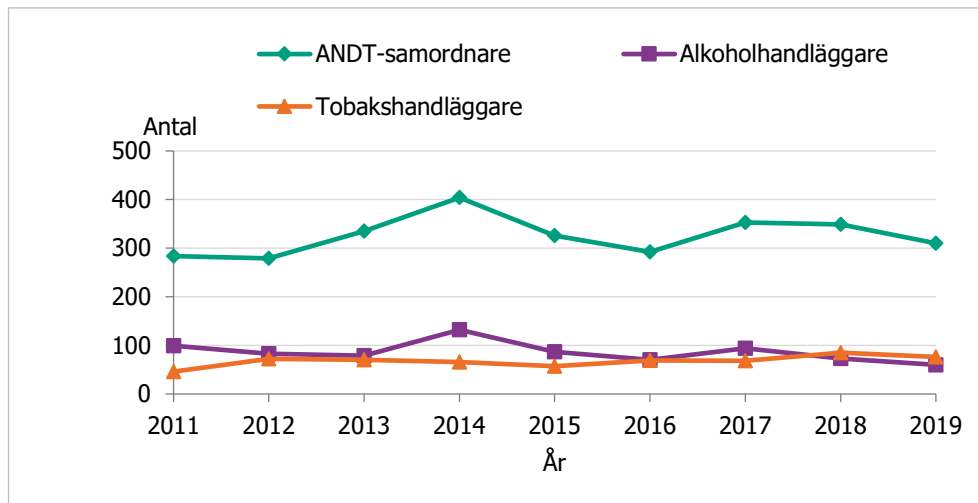

Återkommande teman sedan 2011 på nätverksträffarna för ANDT-samordnare har varit samverkan mellan tillsyn och ANDT-förebyggande insatser, föräldraskapsstöd samt kommunala ANDT-politiska dokument och kommunal förankring. Under den innevarande strategiperioden har framförallt metoder i förebyggande arbete och den nationella ANDT-strategin varit aktuellt. Nätverksträffarna för tobakshandläggare har främst avsett rökfria skolgårdar samt rättspraxis och praktisk tillsyn. För alkoholhandläggare var information om metoden Ansvarsfull alkoholservering vanligare under den förra strategiperioden medan information om serveringsbestämmelser, rättspraxis och praktisk tillsyn varit vanligare innevarande strategiperiod. Nätverksträffarnas innehåll har varit stabilt över tid gällande tobak fram till 2019 då antalet träffar avseende rökfria serveringsmiljöer, rökfria skolgårdar och tillståndsprövning ökade kraftigt, vilket kan bero på behov av information kring den nya tobakslagstiftningen som trädde i kraft i juli 2019.

Andra sammankomster för kunskapsstöd

Majoriteten av länsstyrelserna anordnade också andra sammankomster än de tidigare nämnda nätverksträffarna för kunskapsstöd för ANDT-samordnare, alkohol- och tobakshandläggare och andra aktörer, se figur 2.3 nedan.

Figur 2.3. Antal sammankomster utöver nätverksträffar anordnade av länsstyrelserna för ANDT-samordnare, alkohol- och tobakshandläggare 2011-2019

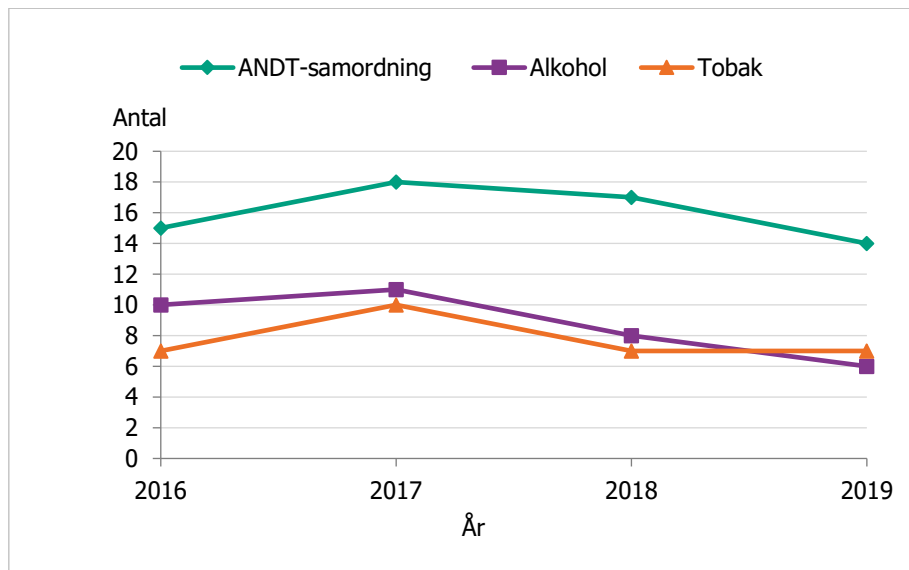
Sedan 2011 har det årligen anordnats betydligt fler sammankomster för ANDT-samordnare än för alkohol-och tobakshandläggare. Antalet sammankomster har minskat i antal gällande alkoholhandläggare under den senaste strategiperioden, men däremot ökat något för tobakshandläggare.

På sammankomsterna för ANDT-samordnare har det också medverkat andra aktörer och då framförallt deltagare från andra delar inom kommunen såsom kommunala brottsförebyggare, folkhälsosamordnare, tillsynshandläggare och beslutsfattare. Även Polismyndigheten och idéburna organisationer har medverkat i stor utsträckning. På sammankomsterna för alkohol-och tobakshandläggare är det istället framförallt kommunala beslutsfattare och Polismyndigheten som medverkat och i vissa län även Skatteverket och Tullverket. Idéburna organisationen har över tid medverkat i sammankomsterna i cirka fem län per år.

Samverkan och stöd

Sedan 2016 kan noteras att mellan 14-18 länsstyrelser per år besökt kommuner för att samverka kring ANDT-förebyggande verksamhet. Under samma period var det betydligt färre länsstyrelser som besökte kommunerna för att föra en dialog om kommunens arbete gällande alkohol- och tobakstillsyn, se figur 2.4 nedan.

Figur 2.4. Antal länsstyrelser som besöker kommunerna för dialog (ej tillsynsbesök) 2016-2019

Samtliga länsstyrelser uppger att de bistår kommunerna med råd och stöd via telefon och e-post gällande tillsyn inom tobaksområdet. Inom alkoholområdet svarade två respektive en länsstyrelse att de för åren 2018 och 2019 inte använt telefon eller e-post i sitt stödjande arbete.

Länsstyrelserna bistår även kommunerna med annat stöd. Inom det ANDT-förebyggande arbetet har fokus sedan 2011 framförallt varit rökfria skolgårdar. Stödet från länsstyrelserna till kommunerna har främst varit i form av konferenser och utbildningstillfällen. Gällande tillsynsverksamheten är samordnad tematillsyn och samordning av tillsynsobjekt den åtgärd som utförs av lägst antal länsstyrelser (2-8 per år) medan utbildningar i olika form anordnats av desto fler (8-17 per år). Det kan konstateras att antalet länsstyrelser som håller utbildningar har ökat sedan strategiperiodens början. Däremot har antalet länsstyrelser som anordnar samordnad tematillsyn eller andra tillsynsprojekt minskat sedan 2016 avseende såväl alkohol som tobak.

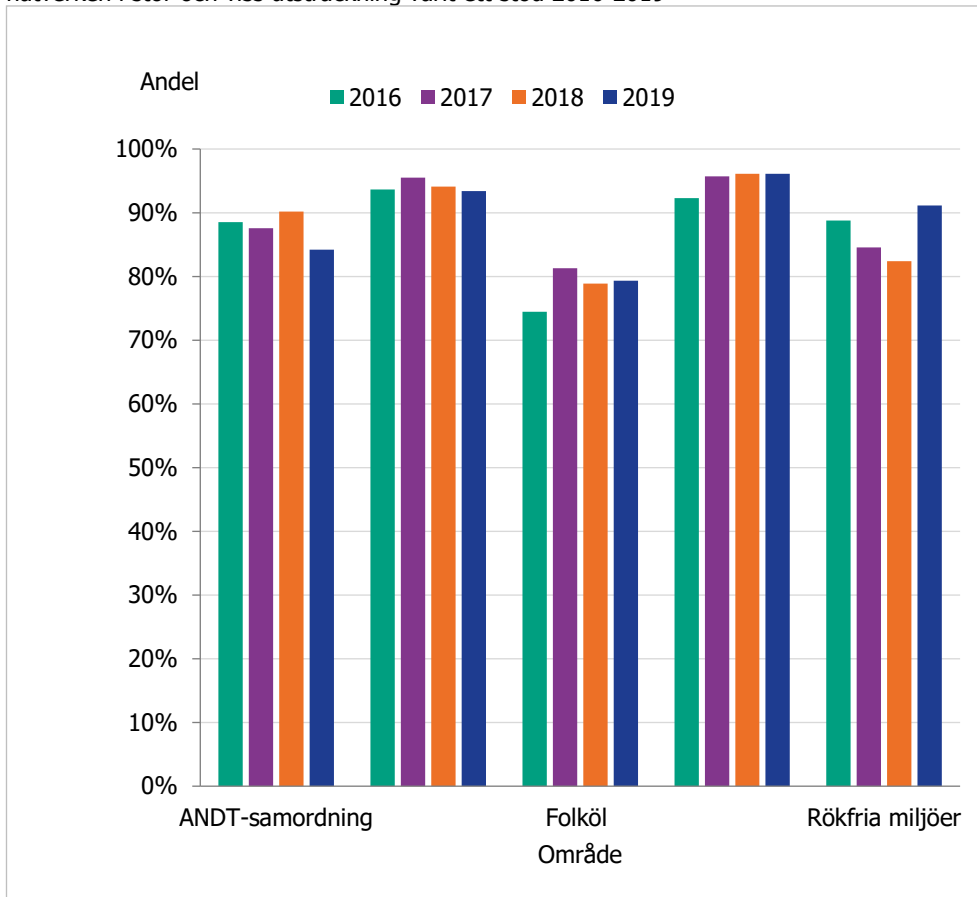
Kommunernas uppfattning om länsstyrelsernas stöd

Uppfattningen om deltagandet i de av länsstyrelserna organiserade nätverken fungerat som stöd i stor eller viss utsträckning varierar mellan de olika områdena men är överlag högt. Av figur 2.5 nedan framgår att av de kommuner som deltagit i nätverken anger mellan ca 85-90 procent att deltagandet avseende ANDT-samordning och tillsyn över rökfria miljöer varit ett stöd för kommunerna. Största andelen kommuner som anger att deltagandet i stor utsträckning inneburit ett stöd återfinns avseende tillsyn över alkoholserving och detaljhandel med tobak och liknande produkter.

Gällande tillsyn över detaljhandel med folköl är det en lägre andel (cirka 75-80 procent) som anger att deltagandet i stor eller viss utsträckning inneburit ett stöd. Utvecklingen över den andel kommuner som uppger att deltagandet i nätverk

inneburit ett stöd i stor eller viss utsträckning sjönk 2019 för såväl ANDT-samordnare och tillsyn över alkoholserving. Det ökade istället avseende tillsyn över rökfria miljöer.

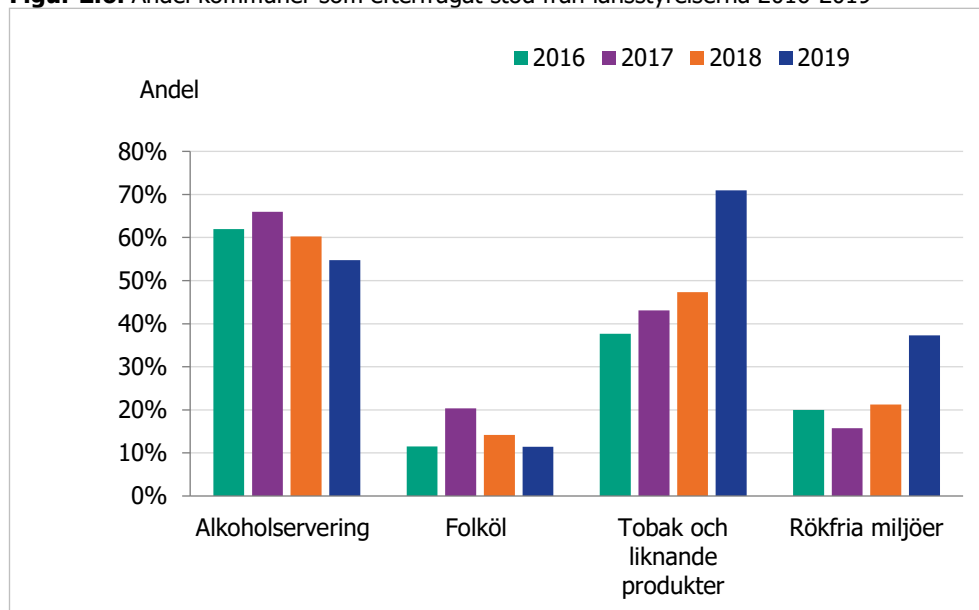
Figur 2.5. Andel kommuner av de som deltagit i nätverk som uppgett att deltagande i nätverken i stor och viss utsträckning varit ett stöd 2016-2019

I figur 2.6 framgår att lägst andel kommuner har efterfrågat stöd avseende tillsyn över detaljhandel med folköl och tillsyn över rökfria miljöer medan cirka 60 procent av kommunerna per år efterfrågat stöd avseende tillsyn över alkoholservering. Efterfrågan på stöd gällande tillsyn avseende tobak och liknande produkter har ökat stadigt sedan 2016 till att 2019 uppnå 71 procent. Efterfrågan om stöd kring tillsyn av rökfria miljöer har nästan fördubblats under perioden.

Figur 2.6. Andel kommuner som efterfrågat stöd från länsstyrelserna 2016-2019

Av de kommuner som efterfrågat stöd från länsstyrelserna avseende tillsyn var den absoluta majoriteten nöjd med det stöd som lämnats. Mellan 88-99 procent av de kommuner som efterfrågat stöd uppger att de i stor eller viss utsträckning upplever att länsstyrelsernas råd varit ett stöd. Andelen kommuner som uppger att råden varit ett stöd har ökat något från 2016 till 2019 för tillsyn över alkoholservering samt tobak och liknande produkter. För tillsyn avseende detaljhandel med folköl har andelen ökat något mer från 88 till 97 procent. Upplevelsen angående tillsyn över rökfria miljöer har varit stabilt på ca 90 procent varje år och detta trots den stora ökningen av andelen kommuner som efterfrågat stöd.

Uppföljning och utvärdering

Sedan 2016 mäts hur många länsstyrelser som följt upp och utvärderat ANDT-förebyggande arbetet i länen samt länsstyrelsernas stödjande arbete till kommunala alkohol- och tobakshandläggare. Generellt kan sägas att det ANDT-förebyggande arbetet både följs upp och utvärderas i högre utsträckning än det stödjande arbetet till kommunala tillsynshandläggare och att antalet län som genomfört uppföljningar och utvärderingar varit relativt stabila över tid.

Det är få länsstyrelser som under perioden genomfört uppföljningar av hela verksamheten. Däremot är det 10-16 länsstyrelser som årligen följt upp delar av verksamheten. Fyra länsstyrelser genomförde ingen uppföljning 2019 avseende det

ANDT-förebyggande arbetet. Inom tillsynsverksamheten var det 10 länsstyrelser som inte gjorde någon uppföljning avseende det stödjande arbetet inom tillsynsområdet.

Under perioden 2016-2019 var det genomgående färre länsstyrelser som genomförde utvärderingar än uppföljningar. Detta gäller såväl det förebyggande arbetet som det stödjande arbetet inom tillsynsverksamheten. Gällande det ANDT-förebyggande arbetet var det per år ungefär hälften av länen som inte gjorde någon utvärdering. Inom tillsynsverksamheten var det i snitt cirka 65 procent av länsstyrelserna per år, som inte gjorde någon utvärdering av arbetet.

Länsstyrelsernas bedömning av kommunala behov av tillsynsvägledning och kunskapsstöd

Inom följande områden bedömer länsstyrelserna 2019 att kommuner har ett behov av kunskapsstöd och tillsynsvägledning:

- Narkotikafrågor och då explicit avseende cannabis. Inom detta område anges behovet av ökad kunskap om metoder och effektiva insatser och verktyg för ett förebyggande narkotikaarbete.
- Effektiva ANDT-metoder och konkreta metodstöd.
- Information om risk- och skyddsfaktorer.
- Ekonomisk granskning vid tillståndsprövning inom alkohol- och tobaksområdet.
- Handläggning vid tillståndsprövning inom alkohol- och tobaksområdet.
- Märkning av tobak och liknande produkter.
- Administrativa sanktioner på alkoholområdet.
- Praktisk utförande av tillsyn över rökfria miljöer.

Samordnad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn

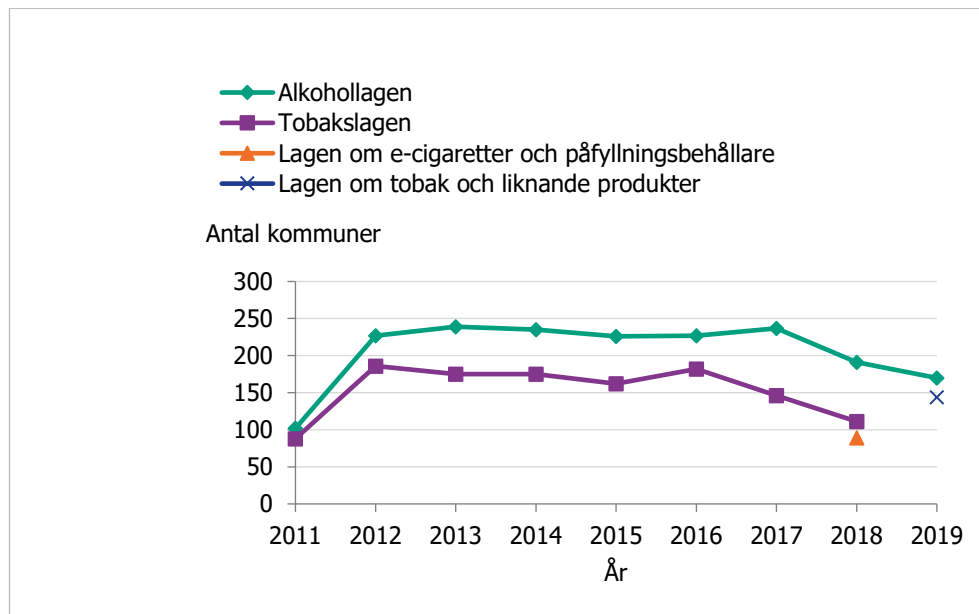
Alkohollagen och lagen om tobak och liknande produkter är skyddslagstiftningar som syftar till att minska tillgång, bruk och skadeverkningar av alkohol och tobak. För att de tillgänglighetsbegränsande bestämmelserna ska vara verkningsfulla krävs bland annat en effektiv tillsynsverksamhet. Länsstyrelserna och kommunerna är här centrala aktörer.

Länsstyrelsernas tillsynsverksamhet över kommunerna

Utöver länsstyrelsernas stödjande uppdrag till kommunerna utövar de också tillsyn inom länet. De flesta länsstyrelser utövar årligen operativ tillsyn över kommunernas arbete med alkohollagen och lagen om tobak och liknande produkter (tidigare tobakslagen). Samtliga länsstyrelser av de som utövat tillsyn använder sig också av en tillsynsplan i sitt arbete. Utvecklingen har här varit stabil under de båda strategiperioderna 2011-2015 respektive 2016-2019.

Under den första strategiperioden (2011-2015) ökade länsstyrelsernas tillsyn av kommunerna inledningsvis och tillsynens omfattning låg därefter kvar på en stabil nivå. Under nuvarande strategiperiod har dock tillsynen av kommunerna minskat något. Utvecklingstrenden är densamma för både alkohol- och tobakstillsyn men länsstyrelsens omfattning av alkoholtillsyn är konstant något högre än tobakstillsyn, se figur 3.1 och 3.2.

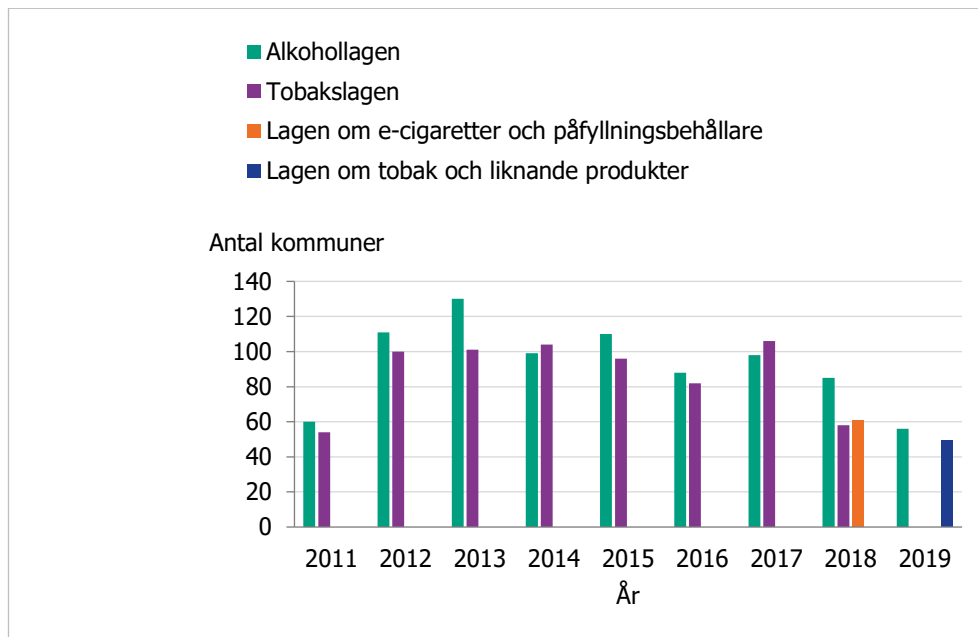
Figur 3.1. Antal kommuner som länsstyrelsen tillsynat i någon utsträckning 2011-2019

Av figur 3.1 ovan framkommer att det totala antalet kommuner som länsstyrelserna tillsynat i någon utsträckning har minskat de senaste åren. Här avses allt från tillsyn av enskilda kommunala ärenden eller ingripande- och tillståndsbeslut till en mer omfattande tillsyn av kommunens hela tillsynsverksamhet. Att det totala antalet kommuner som tillsynats under 2011-2019 konstant är högre på alkoholområdet visar sig i antalet genomförda verksamhetstillsyner per område, se figur 3.2 nedan. Skillnaden mellan områdena kan framförallt förklaras av länsstyrelsernas löpande tillsyn och granskning av kommunernas beslut om alkoholservingstillstånd. Att antalet kommuner som tillsynats i någon utsträckning på tobaksområdet ökar något under 2019 (figur 3.1) kan förklaras av länsstyrelsernas tillsyn av kommunala beslut om försäljningstillstånd för tobaksvaror i och med att tillståndsplikt för tobaksförsäljning infördes 1 juli 2019.

Trenden att länsstyrelsernas operativa tillsyn av kommunerna minskar de senaste åren framkommer som ovan nämnts också av utvecklingen av antalet genomförda verksamhetstillsyner. Av figur 3.2 framgår att antalet kommuner där länsstyrelsen tillsynat kommunernas hela tillstånds- och tillsynsverksamhet minskar för åren 2018-2019.

Figur 3.2. Antal kommuner där länsstyrelsen tillsynat kommunens hela tillstånds- och tillsynsverksamhet 2011-2019

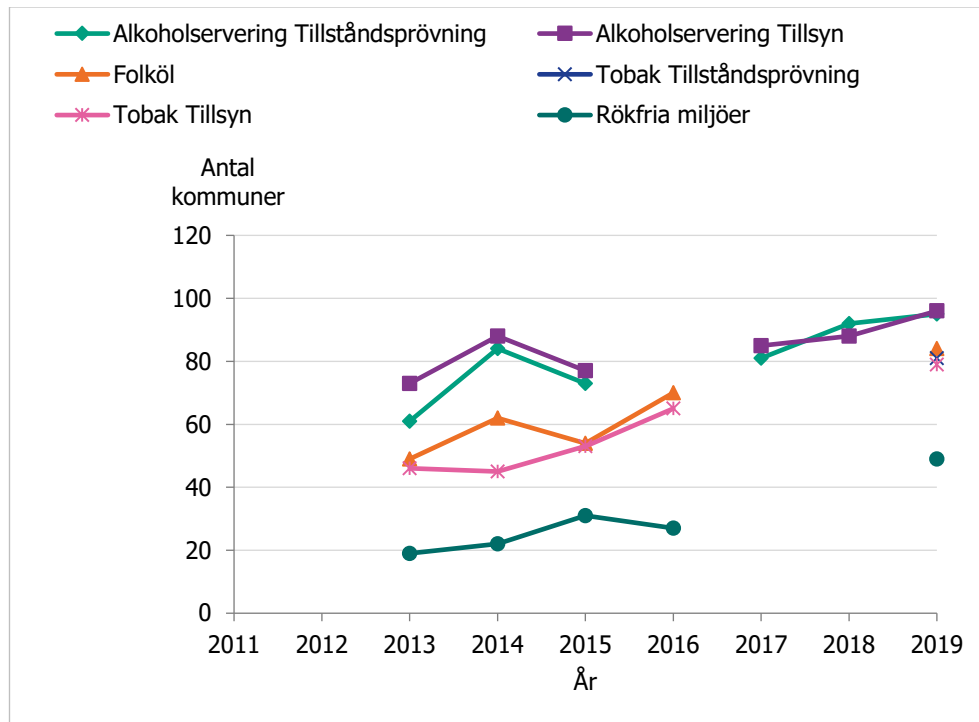
Samtliga länsstyrelser arbetade utifrån länsstyrelsernas gemensamma tillsynsmetod (SLATT) och använde standardiserade tillsynsprotokoll när de utövade tillsyn över kommunernas verksamhet.

Kommunernas tillsynsverksamhet

Utgångspunkten för den kommunala tillståndsprovningen och tillsynen är resurser och organisation av verksamheten. Antalet årsarbetskrafter för kommunens arbete beskrivs på sid 18 ovan under avsnitt *Kommunala förutsättningar för genomförandet av den nationella ANDT-politiken*.

För att öka möjligheterna att erhålla nödvändig omfattning och kompetens i tillsynsverksamheten kan kommunerna upprätta avtal för samverkan med annan kommun eller annan aktör. Figur 3.3 nedan visar att sådan samverkan successivt ökat för samtliga verksamhetsområden och är vanligast på alkoholserveringsområdet. Under 2019 hade drygt en tredjedel av kommunerna sådan avtalssamverkan för båda verksamhetsområdena inom alkoholservering (tillståndsprovning och tillsyn). Vad gäller tobaksområdet är sådan avtalssamverkan något lägre även om ökningen är större under perioden. Under 2019 hade ungefär 29 procent av kommunerna avtalssamverkan för tillståndsprovning och tillsyn av tobaksförsäljning respektive 19 procent för tillsyn av rökfria miljöer.

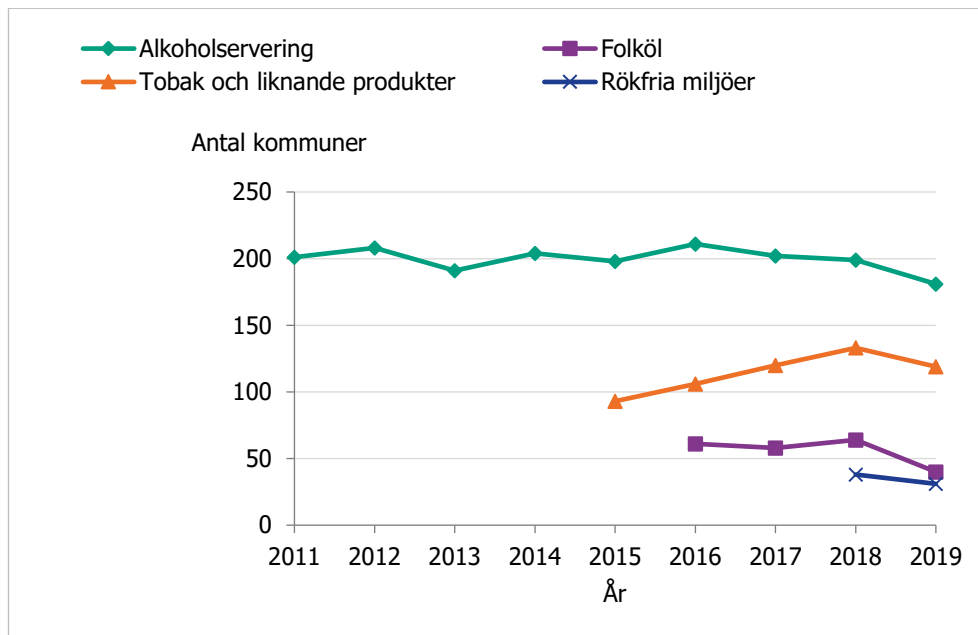
Figur 3.3. Antal kommuner som har någon form av samverkansavtal för att överlåta tillståndsprövning och tillsyn till en annan kommun eller annan aktör, per verksamhetsområde 2011-2019

Majoriteten av kommunerna använder en tillsynsplan för sin verksamhet. På alkoholområdet har i princip samtliga kommuner en sådan plan, både avseende tillsyn alkoholservice och för detaljhandel folköl. Avseende tobaksområdet är det något lägre även om trenden ökar. Under nuvarande strategiperiod har de flesta kommuner en plan för tillsyn av detaljhandel av tobak och liknande produkter och ungefär två tredjedelar av kommunerna för tillsyn av rökfria miljöer.

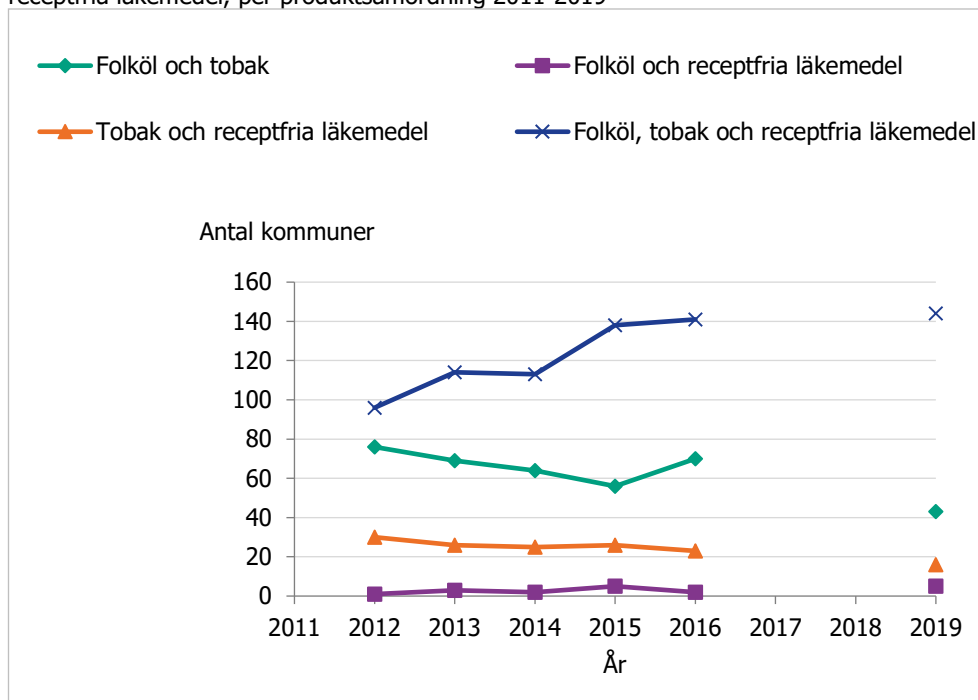
Ett flertal kommuner samordnar arbetet med tillsyn på olika sätt. Vad gäller samordnade tillsynsbesök tillsammans med andra myndigheter genomförs de främst inom tillsynen av alkoholservice, se figur 3.4 nedan. Trenden över tid är relativt stabil men under nuvarande strategiperiod något minskande. Under 2019 genomförde ungefär två tredjedelar av kommunerna samordnade tillsynsbesök av serviceställen med andra myndigheter. En ökande trend ses över tid vad gäller samordnad tillsyn av handel med tobak och liknande produkter, även om det minskar något 2019. Minst vanligt är samordnade tillsynsbesök inom området rökfria miljöer. Den myndighet som kommunerna främst samordnar tillsynen med är Polismyndigheten, men tillsynsbesök sker även tillsammans med Skatteverket, annan kommunal nämnd och till viss del med Tullverket.

Figur 3.4. Antal kommuner som genomförde samordnad tillsyn med annan myndighet, per verksamhetsområde 2011-2019

Avseende kommunernas interna samordning av tillsynen gällande detaljhandel med folköl, tobak och receptfria läkemedel framkommer en ökande trend. Det vill säga allt fler kommuner samordnar sin tillsyn av samtliga dessa tre produkter i detaljhandeln. Under 2019 var det drygt hälften av kommunerna (54 procent) som samordnade tillsynsverksamheten av både folköl, tobak och receptfria läkemedel, se figur 3.5. Några kommuner har dock valt att begränsa samordningen till två av produkterna.

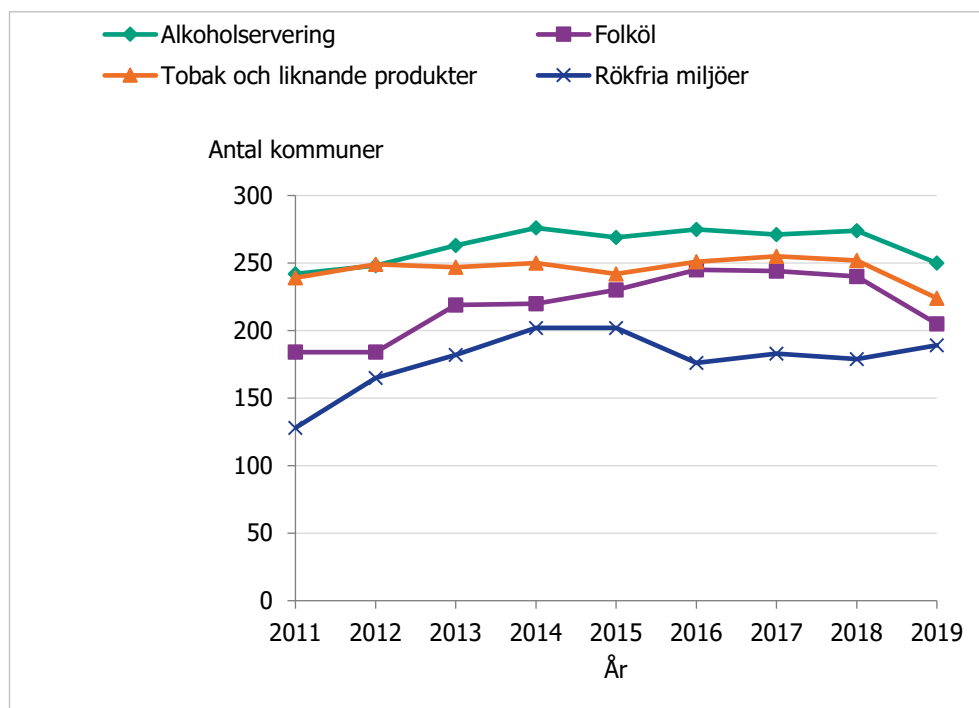
Figur 3.5. Antal kommuner som samordnar tillsynen av detaljhandel med folköl, tobak och receptfria läkemedel, per produktsamordning 2011-2019

Kommunerna samordnar internt även tillsyn av rökfria miljöer med annan kommunal tillsyn som kontrollerar samma tillsynsobjekt. Mellan 2016 och 2019 ökade andelen kommuner som samordnade tillsynen av rökfria miljöer med annan tillsyn från 54 till 65 procent.

Majoriteten av kommunerna utövar tillsyn varje år. Det tillsynsområde där flest kommuner är aktiva är alkoholservering. Minst aktiva är kommunerna på området rökfria miljöer men samtidigt ökar det området mest mellan åren 2011 och 2019, se figur 3.6. Under den första strategiperioden ses generellt en ökning av antalet kommuner som gör tillsynsbesök på samtliga områden. Under inledningen av nuvarande strategiperiod stabiliseras trenden för att under 2019 minska något för tillsynen av alkoholservering och detaljhandel med folköl och tobak.

Figur 3.6. Antal kommuner som gör tillsynsbesök, per tillsynsområde 2011-2019

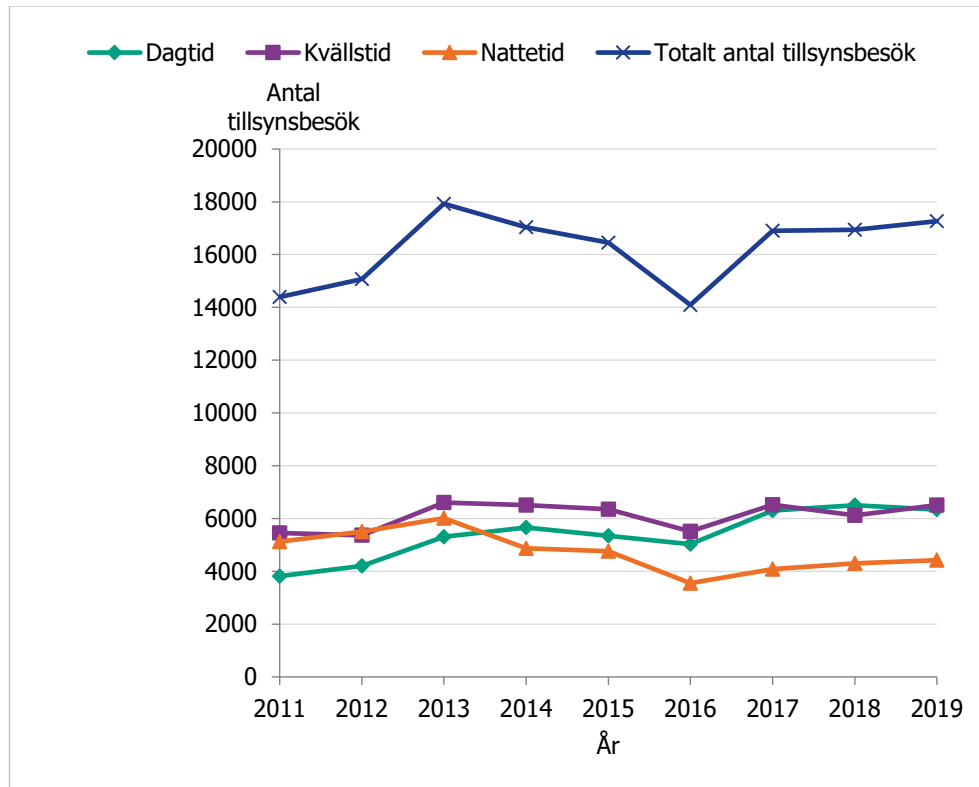

Antalet stadigvarande serveringstillstånd har successivt ökat under båda strategiperioderna. År 2011 fanns det ungefär 13 000 sådana tillstånd och 2019 hade de ökat till drygt 15 700. I den kommunala tillsynen av stadigvarande serveringstillstånd genomfördes totalt ungefär 17 200 tillsynsbesök under 2019, se figur 3.7 nedan. Samtliga serveringsställen får dock inte besök varje år. Under åren 2017-2019 fick ungefär tre av fyra stadigvarande serveringsställen tillsynsbesök av kommunerna. Under samma tidsperiod var ungefär en tredjedel av tillsynsbesöken uppföljande besök.

Kommunernas tillsynsbesök hos serveringsställen med stadigvarande tillstånd sker vid olika tidpunkter. Tillsynsbesök dagtid (före kl. 20.00) ökar successivt under hela perioden. Tillsynsbesök kvällstid (mellan 20.00-23.00) och nattetid (efter kl. 23.00) minskar under åren 2013-2016 för att därefter öka något 2017-2019. Den

största minskningen ses för tillsynsbesök nattetid, där besöken minskade från 6 000 avseende år 2013 till ungefär 3 500 för år 2016.

Figur 3.7. Antal tillsynsbesök som kommunerna genomfört avseende stadigvarande serveringstillstånd, per tidpunkter samt totalt 2011-2019

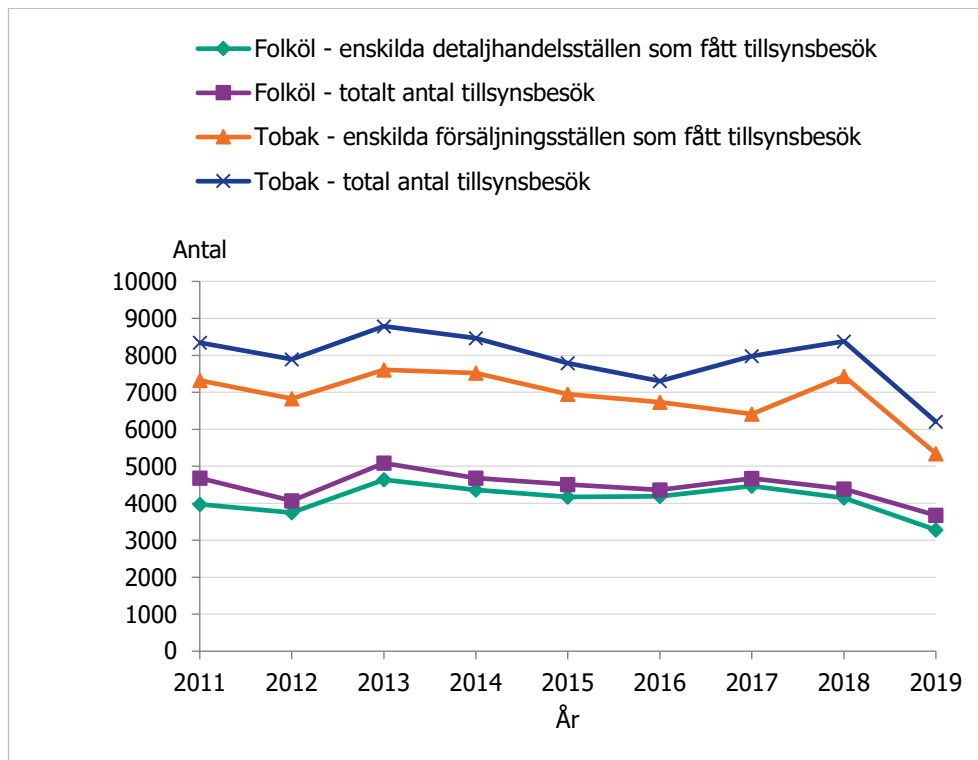

Antalet detaljhandelsställen med folköl och tobak har successivt minskat något under de båda strategiperioderna. Under år 2018 fanns ungefär 6 200 detaljhandelsställen med folköl och för tobak knappt 10 000.

Omfattningen av kommunernas tillsynsbesök i detaljhandeln varierar något under de båda strategiperioderna, men utvecklingstrenden är ganska likvärdig för de båda verksamhetsområdena (folköl respektive tobak), se figur 3.8 nedan. Observera att tillsynsbesök detaljhandel tobak inkluderar här endast tobak och inte e-cigarett. Den kommunala tillsynen i detaljhandeln var mest omfattande under 2013 för att därefter successivt minska de påföljande åren och sedan öka igen 2017. Under 2019 ses en återigen en minskning av tillsynsbesöken, särskilt för detaljhandel med tobak. Uppgifterna för 2019 är preliminära och bör beaktas med viss försiktighet, men minskningen är tydlig och är rimligen ett resultat av ny lagstiftning med nytt omfattande uppdrag hos kommunerna med tillståndsprövning av tobaksförsäljningen.

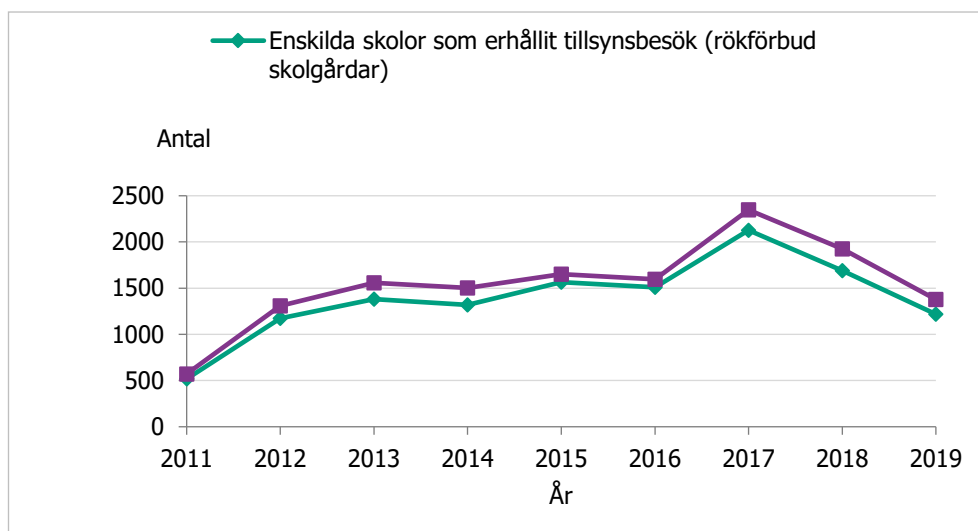

Figur 3.8. Antal tillsynsbesök genomförda hos enskilda detaljhandelsställen för folköl respektive tobak samt totalt antal tillsynsbesök, 2011-2019

Den kommunala tillsynen av rökförbudet på skolgårdar ökade successivt under 2011-2017 men har därefter minskat i omfattning, se figur 3.9. Under 2018 fick knappt 1700 skolor tillsynsbesök vilket motsvarar ungefär en fjärdedel av landets grund- och gymnasieskolor. Under 2019 minskar tillsynen ytterligare, men då dessa uppgifter är preliminära så bör de beaktas med viss försiktighet.

Figur 3.9. Antal genomförda tillsynsbesök per enskilda grund- och gymnasieskolor utifrån rökförbudet på skolgårdar respektive totalt antal tillsynsbesök skolgårdar under 2011-2019

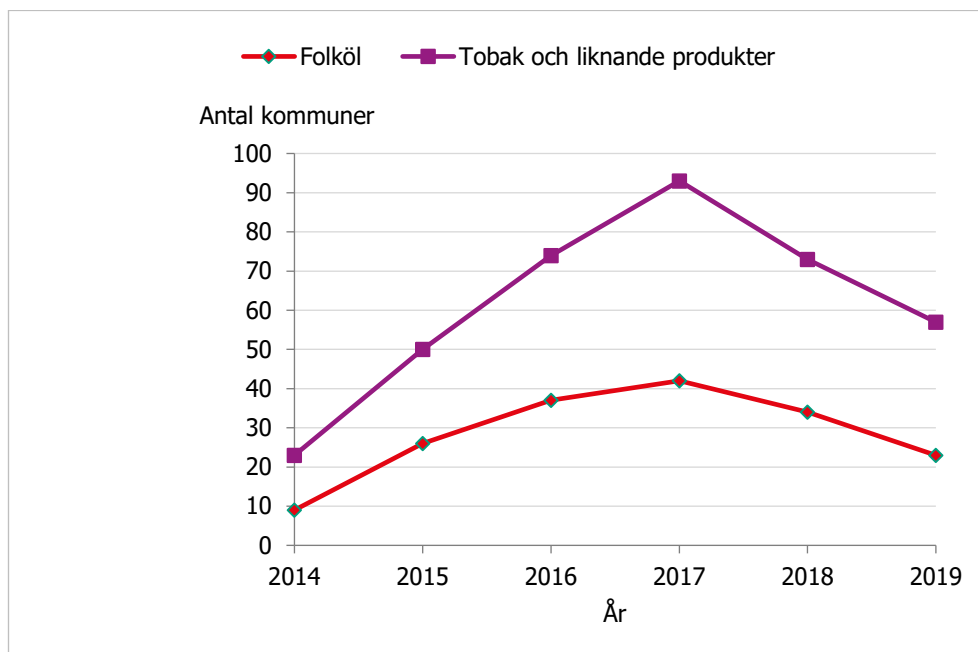

De flesta kommuner använder alltid eller ofta standardiserade tillsynsprotokoll när de genomför tillsynsbesök. Mest vanligt är det inom tillsynsområdena

alkoholservering, detaljhandel med folköl respektive tobak och liknande produkter. Här är trenden också relativt likvärdig. Under 2011-2015 ökade användandet av tillsynsprotokoll något för samtliga dessa områden för att sedan under 2016-2019 stabiliseras kring 80-90 procent. Användandet av tillsynsprotokoll vid tillsynsbesök gällande rökförbudet på skolgårdar är dock på lägre nivåer, men även här ökar användandet under den första strategiperioden för att stabiliseras kring cirka 60 procent under den andra.

Kontrollköp är en tillsynsmetod med syfte att förbättra ålderskontrollen i detaljhandeln. Antalet kommuner som genomför kontrollköp av folköl respektive tobak ökade successivt under åren 2014-2017, men har efterföljande år minskat, se figur 3.10. Genomgående är det fler kommuner som gör kontrollköp av tobak än folköl.

Figur 3.10. Antal kommuner som genomförde kontrollköp av folköl respektive tobak och liknande produkter 2014-2019

En annan kunskapsbaserad metod för att minska våld i krognära miljöer är Ansvarsfull alkoholservering. Antalet kommuner som arbetade med Ansvarsfull alkoholservering, eller med någon liknande metod har legat på en stabil nivå över båda strategiperioderna. Ungefär tre av fyra kommuner har genomgående arbetat med metoden Ansvarsfull alkoholservering medan 5-10 procent av kommunerna har arbetat med en liknande metod.

Länsstyrelsernas bedömning av kommunernas alkohol- och tobakstillsyn 2019

Handel med tobak och liknande produkter

Avseende tillsyn över handel med tobak och liknande produkter framkommer att länsstyrelserna bedömde 168 kommuner som godkända och 121 kommuner som ej godkända.

Av de kommuner som blev bedömda som ej godkända framkommer att flest brister fanns inom granskningsområdet tillsyn (118 kommuner), huvudsakligen på grund av låg tillsynsfrekvens. Utöver detta framkommer brister i kommunernas arbete inom granskningsområdena samverkan och underrättelser (44 kommuner), tillståndsprövning (28 kommuner) och rutiner för anmälan och egenkontrollprogram för försäljning av e-cigarett (17 kommuner). De kommuner som bedöms ej godkända på området samverkan och underrättelser brister huvudsakligen i ansvaret att underrätta polisen om förhållanden som är av betydelse för tillsynen. Avseende anmälan och egenkontrollprogram brister kommunerna huvudsakligen i att bedöma egenkontrollprogrammets lämplighet och att de fyller sitt syfte.

Av de 168 kommuner som blev bedömda som godkända arbetade 103 av dessa aktivt med kompletterande insatser som förutsätts främja en effektiv tillsyn. Exempelvis samarbete med andra myndigheter i tillsynen, utbildning och informationsinsatser, politiskt beslutad tillsynsplan, kontrollköp, samarbete med kommunens ANDT-förebyggande arbete m.m. Det visar sig att även 57 av de 121 kommuner som bedömdes som ej godkända också arbetar med kompletterade insatser på handelsområdet. De kompletterade insatserna är dock mer av frivillig natur än de tre granskningsområdena för bedömning godkänd/ej godkänd som vilar på lagstadgade krav.

Rökfria miljöer

Gällande tillsyn över rökfria miljöer och specifikt rökfria skolgårdar bedömde länsstyrelserna 122 kommuner som godkända och 168 kommuner som ej godkända.

Av de kommuner som blev bedömda som ej godkända framkommer att det huvudsakligen grundar sig på brister vad gäller låg eller obefintlig tillsynsfrekvens. Flera kommuner har inte bedrivit någon tillsyn alls över rökförbudet på skolgårdar under 2019. Länsstyrelserna lyfter att det fortfarande är ett nedprioriterat område med resursproblematik.

Av de 122 kommuner som bedömdes godkända arbetade 76 aktivt med kompletterande insatser för att främja en effektiv tillsyn. Exempelvis politiskt beslutad tillsynsplan, deltagande i tillsynsnätverk, samarbete med kommunens ANDT-förebyggande arbete etc. Ungefär hälften av de 168 kommuner som bedömdes som ej godkända arbetar också med kompletterade insatser avseende rökfria miljöer, vilket är en ökning från föregående år då det var cirka en femtedel. Som ovan nämnts är dessa kompletterande insatser frivilla för kommuner att genomföra och inte lagkrav.

Bedömning av kommunernas tillsyn över detaljhandel med folköl och servering av folköl

Vad gäller tillsyn över detaljhandel med folköl och servering av folköl framkommer att länsstyrelserna bedömde 170 kommuner som godkända och 119 kommuner som ej godkända. Av de kommuner som blev bedömda som ej

godkända framkommer att flest brister fanns inom granskningsområdet tillsyn (108 kommuner), huvudsakligen på grund av låg eller obefintlig tillsynsfrekvens. Utöver detta framkommer brister i kommunernas arbete inom granskningsområdena anmälan och riktlinjer (20 kommuner).

Av de 170 kommuner som blev bedömda som godkända arbetade 72 av dessa aktivt med kompletterande insatser som förutsätts främja en effektiv tillsyn. Det visar sig att även 58 av de 119 kommuner som bedömdes som ej godkända också arbetat med kompletterade insatser. Även detta är en ökning från föregående år då 28 kommuner arbetade med insatserna. De kompletterade insatserna är dock mer av frivillig natur än granskningsområde för bedömningen godkänd/ej godkänd som vilar på lagstadgade krav.

Tillståndsprovning och tillsyn över servering av alkoholdrycker

Vad gäller tillståndsprovning och tillsyn över servering av alkoholdrycker bedömde länsstyrelserna 162 kommuner som godkända och 127 kommuner som ej godkända.

Av de kommuner som blev bedömda som ej godkända framkommer att det huvudsakligen grundar sig på brister vad gäller låg eller obefintlig tillsynsfrekvens (82 kommuner). Flera kommuner har även brister i tillståndsprovningen (76 kommuner).

Av de 162 kommuner som bedömdes godkända arbetade 116 aktivt med kompletterande insatser för att främja en effektiv tillsyn. Exempelvis har kommunerna deltagit i nätverk och arbetat med metoden Ansvarsfull alkoholserving, de har deltagit i länsomfattande samordnade tillsynsinsats med polisen och Skatteverket. Av de 127 kommuner som bedömdes som ej godkända arbetar 79 också med kompletterade insatser avseende tillståndsprovning och tillsyn över servering av alkoholdrycker. Som ovan nämnts är dessa kompletterande insatser frivilliga för kommuner att genomföra och inte lagkrav.

Regeringsuppdraget förstärkt tillsyn 2016-2019

Regeringen har lämnat uppdrag åt länsstyrelserna om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn 2016-2020 samt uppdrag avseende insatser för minskat tobaksbruk med anledning av EU:s tobaksprodukt direktiv och rökfria skolgårdar 2017-2018. Nedan följer en sammanfattning av den samlade redovisning som länsstyrelserna lämnat till Folkhälsomyndigheten avseende perioden 2016-2019. Frågorna återfinns i bilaga 2 och länsstyrelsernas redovisning finns att läsa i sin helhet i bilaga 3.

Uppdraget innebär att länsstyrelserna ska utveckla och kvalitetssäkra arbetet med en strukturerad och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn i enlighet med den modell som 2011 utvecklades i projektet Sveriges länsstyrelser utvecklar alkohol- och tobakstillsyn (SLATT-metoden).

I uppdraget ingår att:

- utveckla former för samverkan med relevanta aktörer på den regionala nivån,
- medverka till den nationella samordning som Folkhälsomyndigheten har i uppdrag att verka för inom ANDT-området i enlighet med ANDT-strategin samt
- underlätta och stödja kommunernas arbete med tillsyn och tillståndsgivning inom området, genom kontinuerlig kompetensutveckling och annat relevant stöd.

Regeringen avsatte 12 miljoner kronor per år för grunduppdraget förstärkt tillsyn. Under åren 2017 och 2018 tilldelades också 10 respektive 9 miljoner kronor för förstärkt tillsyn med anledning av genomförandet av EU:s tobaksprodukt direktiv samt för att förstärka tillsynen av rökfria skolgårdar. Tilldelning och förbrukning redovisas i tabell 1.

Tabell 1. Tilldelade och förbrukade medel avseende förstärkt tillsyn 2016-2019 samt för EU:s tobaksprodukt direktiv och rökfria skolgårdar 2017-2018 i miljoner kronor

	Tilldelade medel förstärkt tillsyn (mnkr)	Förbrukade medel förstärkt tillsyn (mnkr)	Tilldelade medel EU och rökfria skolgårdar (mnkr)	Förbrukade medel EU och rökfria skolgårdar (mnkr)
2016	12	Ingen uppgift	-	-
2017	12	11,8	10	6,5
2018	12	11,2	9	8,2
2019	12	12,4*	-	-

*Outnyttjade medel för 2018 överfördes och förbrukades istället 2019.

Medlen har disponerats av Örebro länsstyrelse och förmedlats till samtliga länsstyrelser. Framst har medlen använts för personalresurser. Uppdraget har varit långsiktigt och tydligt med kopplade medel, i syfte att uppfylla ANDT-strategins mål. Länsstyrelserna understryker att den här typen av uppdrag är nödvändiga för en fortsatt utvecklad alkohol- och tobakstillsyn och bedömer att de förstärkta medlen varit en förutsättning för det utvecklingsarbete som skett under perioden 2016 – 2019. Länsstyrelserna framhåller att det är viktigt att ge den förstärkta tillsynen utrymme även i nästkommande strategiperiod och noterar att om utvecklingsarbetet ska fortgå krävs fortsatt finansiering. Länsstyrelserna bedömer också att det särskilda uppdraget kring minskat tobaksbruk inklusive arbete för rökfria skolgårdar 2017 och 2018 inneburit en god förberedelse för tillsyn av dessa miljöer när lagen om tobak och liknande produkter trädde i kraft 2019.

Former för samverkan

Länsstyrelserna har inom uppdraget genomfört nätverksträffar, kommundialoger och besök, samordnade tillsynsinsatser med Skatteverket, Polismyndigheten, Tullverket och kommunerna samt samverkan i förebyggande frågor främst kring studenthälsa och utbildning i metoden Ansvarsfull alkoholserving. Det har också

genomförts utbildningsinsatser bl.a. om den nya tobakslagen samt utbildning inom ekonomisk granskning tillsammans med Ekobrottsmyndigheten. Utbildningar har hållits i flera län, ofta i samverkan över länsgränserna. Det har också genomförts samverkansutveckling tillsammans med Folkhälsomyndigheten.

Resultatet bedömer länsstyrelserna vara en större förståelse mellan tjänstepersoner som arbetar med ANDT-förebyggande frågor och tillsynshandläggare. Samverkan har inneburit bättre kompetensspridning och nya kontaktytor samt en ökad kunskap om tillsyn bl.a. hos beslutsfattare, handläggare och andra myndigheter.

Länsstyrelserna bedömer att effekten av den genomförda verksamheten är att kommunernas tillsyn blivit mer strukturerad och likvärdig över landet.

Stöd till kommunerna

Länsstyrelserna har under uppdragets gång arbetat för att underlätta och stötta kommunernas arbete med tillsyn och tillståndsgivning. Detta har framförallt gjorts genom utbildningsinsatser, information, nätverksträffar och råd och stöd via telefon och e-post. Länsstyrelserna har fortsatt utvecklat den så kallade SLATT-metoden som utvecklades 2011 och som ett led i detta gått en tillsynsutbildning anordnad av förvaltningshögskolan i Göteborg. Finansiellt har länsstyrelserna stöttat kommunerna genom medfinansiering av utbildningar, inköp av material samt konferensavgifter.

Uppdraget om förstärkt tillsyn har skapat bättre förutsättningar för länsstyrelserna att bistå kommunerna med fördjupade och mer långsiktigt stöd såsom ett större antal nätverksträffar och större möjlighet att ge råd och stöd. Effekten har enligt länsstyrelsernas bedömning varit en generell ökning av kommunernas kunskap och kompetens avseende såväl alkohol som tobak. Arbetet i kommunerna har fått högre kvalitet, större rättssäkerhet och blivit mer effektivt. Även antalet uppmärksammade brister i kommunernas tillsyn har minskat.

Tillsyn av kommunerna

Länsstyrelserna har under perioden arbetat med att utveckla SLATT-metoden där modellen anpassats och utvecklats utifrån de olika länens behov och kunskaper. Det vill säga, den främsta utvecklingen av operativ tillsyn har skett på länsnivå. Utvecklingen rör bl.a. mallar, processbeskrivningar och tillsynsfrekvens. Under perioden har även samverkan mellan länen utvecklats där verksamhetstillsyner av kommuner genomförts gemensamt med andra län. Länsstyrelserna har också utfört granskningar av kommunernas sanktionsärenden och i förekommande fall utdelat kritik för att lagstiftningen inte följts. Länsstyrelserna nämner återigen tillsynsutbildningen som genomfördes av förvaltningshögskolan i Göteborg som en viktig del i utvecklingen av tillsynen. En utvecklad version av SLATT-metoden skulle enligt plan ha varit i drift 2019 men arbetet har bl. a till följd av personalomsättning försenats och kommer istället att genomföras längre fram.

Den utveckling som skett av SLATT-metoden på länsnivå avseende anpassning utifrån både länsstyrelsernas och kommunernas olika förutsättningar, har inte varit

optimal för att skapa en nationellt likvärdig tillsyn. Det finns skillnader i den tillsyn som länsstyrelsernas bedriver gentemot kommunerna och det kvarstår därför arbete för att skapa en mer nationellt enhetlig tillsynsmodell med fokus på en mer strukturerad och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn. Utvecklingen har dock påvisat ett behov av att ta hänsyn till regionala variationer i kommande års utvecklingsprojekt.

Insatser som bidragit till ANDT-strategins mål 1 och 2

ANDT-strategins mål 1 är: Tillgång till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak ska minska och mål 2 är: Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska successivt minska. Praktiska exempel under perioden är arbete mot langning samt länsstyrelsernas verksamhetstillsyn av kommunerna med fokus på ålderskontroller och uppmaningar till kommunerna att använda metoder såsom kontrollköp och Ansvarsfull alkoholserving. En skarpare reglering för att minska illegal handel med tobak har genomförts under perioden i och med införandet av lagen om tobak och liknande produkter. Länsstyrelserna har arbetat med detta genom att utbilda kommuner och bidragit med råd och stöd. Länsstyrelserna har också analyserat den nya lagen och informerat Socialdepartementet och Folkhälsomyndigheten om brister och hinder för tillämpning. Länsstyrelserna har också arbetat med att förbättra kommunernas tillsyn över marknadsföringsregler bl.a. genom utbildning i aktuell lagstiftning och praxis.

Det tillgänglighetsbegränsande arbetet är en viktig del i ett förebyggande arbete. Länsstyrelsernas arbete med förstärkt tillsyn under 2016-2019 har bidragit till att utveckla kommunernas tillsyn och öka förståelsen för att betrakta tillsyn som ett led i både det ANDT-förebyggande arbetet och det brottsförebyggande arbetet. De samverkande insatserna mellan tillsyn och brottsförebyggande verksamhet har enligt länsstyrelserna bidragit till ett effektivt och rättssäkert arbete med att upptäcka och stävja brottslig verksamhet inom ANDT-området. Länsstyrelserna bedömer via sin tillsyn att alkohol- och tobakstillsynen, genom ökad samverkan, blivit mer strukturerad och likvärdig över landet. Denna utveckling har enligt länsstyrelserna i sin tur bidragit till mål 1 och 2 i regeringens nationella ANDT-strategi.

Länsstyrelsernas och kommunernas arbete med jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga

Den nationella ANDT-strategin betonar vikten av ett tydligt jämlikhetsperspektiv och jämställdhetsperspektiv i det förebyggande arbetet på alla nivåer. Insatser för att skydda barn och unga mot eget och andras skadliga bruk är centralt och framhålls som grunden för det hälsofrämjande och ANDT-förebyggande arbetet.

Länsstyrelsernas arbete med jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga

Arbete med jämlikhet

De flesta länsstyrelser har under strategiperioden arbetat med ett övergripande jämlikhetsperspektiv i sitt ANDT-förebyggande arbete, och samtliga länsstyrelser uppger detta för 2019. ANDT-samordningsfunktionen uppger att jämlikhet i det ANDT-förebyggande arbetet beaktats bland annat genom att synliggöra skillnader mellan olika grupper på utbildningar, konferenser och i olika nätverk samt genom riktade insatser mot särskilt utsatta grupper.

Under den innevarande strategiperioden har omkring två tredjedelar av länsstyrelserna arbetat med ett övergripande jämlikhetsperspektiv inom alkohol- och tobakstillsynen. Länsstyrelserna arbetar ofta gemensamt med tillsyn inom alkohol- och tobaksområdet och de exempel på hur de arbetat för att främja jämlikhet överlappar ofta. Tillsynsverksamheten arbetade med jämlikhet bland annat genom utbildning och information, i sitt arbete med tillsyn och tillståndsprövning och vid samverkan och nätverksträffar. Läs mer om hur länsstyrelserna arbetat med jämlikhet i sitt tillsynsarbete i länsstyrelsernas samlade redovisning med regeringsuppdraget om förstärkt tillsyn i bilaga 3.

Arbete med jämställdhet

Majoriteten av länsstyrelserna har under strategiperioden arbetat med jämställdhet, och samtliga länsstyrelser uppger att de hade ett jämställdhetsperspektiv i sitt ANDT-förebyggande arbete under 2019. Länsstyrelserna arbetade med jämställdhet bland annat genom att ta fram könsuppdelad statistik och genom att presentera och diskutera könsskillnader på utbildningar och vid samverkan och nätverksträffar.

Omkring två tredjedelar av länsstyrelserna uppger att de under strategiperioden haft ett övergripande jämställdhetsperspektiv i sitt arbete med alkohol- och tobakstillsyn. Jämställdhetsperspektivet beaktades exempelvis i verksamhetstillsynen där arbete för att främja jämställdhet diskuterats i möten med kommunen, vid konferenser och utbildningar och genom framtagande av könsuppdelad statistik. Läs mer om hur länsstyrelserna arbetat med jämställdhet i sitt tillsynsarbete i länsstyrelsernas samlade redovisning med regeringsuppdraget om förstärkt tillsyn i bilaga 3.

Arbete med skydd av barn och unga

Under strategiperioden har majoriteten av länsstyrelserna haft ett övergripande barn- och ungdomsperspektiv i sitt ANDT-förebyggande arbete, och samtliga länsstyrelser uppger detta för 2019. Inom det förebyggande arbetet beaktades barn- och ungdomsperspektivet främst genom riktade insatser med fokus på barn och unga, i utbildningar och konferenser och vid samverkan. Flera länsstyrelser nämnde också att de i arbetet haft ett särskilt fokus på barnkonventionen som blev lag den 1 januari 2020.

De flesta länsstyrelserna uppger att de haft ett övergripande barn- och ungdomsperspektiv i sitt tillsynsarbete under innevarande strategiperiod. Arbetet med att skydda barn och unga mot eget och andras bruk av alkohol och tobak beaktades främst vid tillsyn och tillståndsprövning där upprätthållandet av åldersgränser och ålderskontroll var centrala frågor. Skyddet av barn och unga beaktades även till exempel vid riktade insatser och utbildningar. Läs mer om hur länsstyrelserna arbetat med skydd av barn och unga i sitt tillsynsarbete i länsstyrelsernas samlade redovisning med regeringsuppdraget om förstärkt tillsyn i bilaga 3.

Kommuners arbete med jämlikhet och jämställdhet

Arbete med jämlikhet

Omkring hälften av kommunerna uppger att de haft ett jämlikhetsperspektiv i det ANDT-förebyggande arbetet under strategiperioden. Kommunerna uppger att de arbetade med jämlikhet i sitt arbete bland annat genom att analysera och synliggöra olika grupper i befolkningen i kartläggningar och utvärderingar och genom riktade insatser mot särskilt utsatta grupper. En stor andel av kommunerna uppger att de använder utbildnings- och informationsmaterial på olika språk för att nå så många som möjligt.

Arbete med jämställdhet

Omkring hälften av kommunerna uppger att de haft ett jämställdhetsperspektiv i det ANDT-förebyggande arbetet under strategiperioden. Kommunerna uppger att de arbetar för att främja jämställdhet exempelvis genom att ta fram könsuppdelad statistik och genom riktade insatser och aktiviteter med genusperspektiv.

Slutsatser och diskussion

Länsstyrelsernas och kommunernas förutsättningar och organisation för genomförandet av den nationella ANDT-politiken

Länsstyrelserna har under den innevarande strategiperioden haft bra förutsättningar för att stödja genomförandet av den nationella ANDT-politiken i länet. Detta illustreras exempelvis genom den statligt finansierade ANDT-samordningsfunktionen som finns på samtliga länsstyrelser och där avsatta resurser för funktionen legat stabilt under strategiperioden. Avseende resurser för länsstyrelsernas tillsynsuppdrag på alkohol- respektive tobaksområdet har skillnaden i arbetstid mellan områdena successivt minskat sedan 2011. Detta har framförallt drivits av att antalet heltidstjänster inom alkoholtillsynen minskat, vilket tyder på förändrade möjligheter för denna verksamhet. För både alkohol- och tobakstillsynen hos länsstyrelserna är arbetstid och insatser i de reguljära tillsynsuppdragen i dagsläget till stor del beroende av de utvecklingsmedel som regeringsuppdragen tillför.

Kommunala förutsättningar sett i resurser avsatt för samordning och planering av ANDT-förebyggande arbete har minskat de senaste två strategiperioderna. Kommunerna har under hela tidsperioden avsatt mer tid åt alkoholtillsynen än tobakstillsynen. Majoriteten av tiden avsatt för tobakstillsynen har sedan 2011 legat på tillsyn av detaljhandel med tobaksvaror medan en mindre del avsatts åt tillsyn av rökfria miljöer. Resurserna för tobaksområdet förväntas dock öka under 2019 och 2020 med anledning av en ny tobakslagstiftning och tillkommande uppdrag för kommunerna som inkluderar bland annat tillståndsprövning för tobaksförsäljning.

Det poängteras i regeringens nationella ANDT-strategi att tillsynen är en viktig del i det regionala alkohol- och tobakspreventiva arbetet och att kopplingen mellan tillsyn och övrigt förebyggande arbete är av stor betydelse. Under båda strategiperioderna har det funnits en aktiv samverkan mellan ANDT-förebyggande arbete och tillsyn på de allra flesta länsstyrelser. På kommunal nivå ser det något annorlunda ut och vi ser en minskning i samarbetet mellan ANDT-samordnare och tillsynshandläggare under nuvarande strategiperiod jämfört med den föregående. Att samverkan mellan det ANDT-förebyggande arbetet och tillsynsverksamheten är mer omfattande hos länsstyrelserna än hos kommunerna antas bero på tydlig styrning mot detta fokus i förordning 2012:606 och att samverkan främjats av särskilt avsatta resurser till länsstyrelserna genom ANDT-samordningsfunktionen och av flera regeringsuppdrag till länsstyrelserna på området.

På regional nivå har antal länsstyrelser med en regional strategi och handlingsplan ökat under strategiperioden, och finns i nuläget hos omkring tre fjärdedelar av alla länsstyrelser. På lokal nivå finns något politiskt program som inkluderar ANDT-förebyggande arbete på nästan två tredjedelar av kommunerna. För att genomföra ANDT-strategin i praktiken kan regionala och lokala handlingsplaner förankrade i

den reguljära verksamheten vara till hjälp i att föra arbetet framåt och bör övervägas.

Länsstyrelsernas stöd till kommunernas ANDT-förebyggande arbete och alkohol- och tobakstillsyn

I regeringens nationella ANDT-strategi för 2016-2020 framgår att Folkhälsomyndigheten bör verka för ett effektivt och kunskapsbaserat arbete inom ANDT-området, inkluderande alkohol- och tobakstillsynen, på alla nivåer i samhället. Vidare noteras att länsstyrelsernas tillsynsfunktion och ANDT-samordningsfunktion tillsammans är en viktig resurs för att förmedla och stödja tillämpningen av kunskap på lokal och regional nivå. De bör även bidra till att förmedla den lokala nivåns behov av kunskapsstöd och förutsättningar till den nationella nivån. Enligt ANDT-strategin utgör en fortsatt effektiv och likvärdig tillsyn en grundbult i det tillgänglighetsbegränsande ANDT-arbetet. Regeringen bedömer därför att en fortsatt utveckling av tillsynen är viktig.

Det finns därmed en inriktning i strategin kring kunskapsstöd och tillsynsvägledning från nationell till regional och sedermera till kommunal nivå för att säkerställa ett effektivt och likriktat arbete. Sedan 2011 kan noteras att fler länsstyrelser ger stöd till kommunerna genom att arrangera nätverk, nätverksträffar och andra sammankomster. Antalet deltagande kommuner har ökat och i princip alla kommuner deltog i nätverken 2019. Det kan konstateras att länsstyrelserna har anordnat betydligt fler andra sammankomster för kommunala ANDT-samordnarna än för tillsynshandläggare. Anledningen till detta är inte undersökt men bör dock ses utifrån att området är bredare och målgrupperna fler inom ANDT-samordningen än tillsynsuppdraget och att därför finns anledning att anordna fler sammankomster. Det kan också noteras att fler länsstyrelser besöker kommuner för att föra en dialog kring det förebyggande arbetet än kring tillsynsverksamheten (dvs. utöver tillsynsbesök). Eftersom tillsyn ska ses som en del av det förebyggande arbetet kan här finnas anledning att fundera över möjligheten till ökad samordning av kommunbesök för det förebyggande arbetet och tillsynsverksamheten.

Kommunernas uppfattning om hur väl deltagandet i nätverk organiserat av länsstyrelserna fungerat som stöd har varit stabilt högt eller ökat över tid avseende tillsynsområdet men däremot har det sjunkit något gällande det förebyggande arbetet. Resultatet visar att det finns ett stort behov av stöd i kommunerna inom såväl det förebyggande arbetet som inom tillsynsverksamheten. Andelen kommuner som efterfrågar stöd genom att ställa frågor till länsstyrelserna varierar mellan områdena, men exempelvis har efterfrågan om stöd kring tillsyn av rökfria miljöer nästan fördubblats under perioden 2016-2019. Den förskjutningen av mer stöd till tobaksområdet jämfört med alkoholområdet, exempelvis genom fler nätverksträffar, som noteras antas bero på ökat fokus på tobaksområdet de senaste åren med särskilda regeringsuppdrag och ett ökat behov med anledning ny lagstiftning på tobaksområdet 2016-2019. Sett till hur nöjda kommunerna är med

stödet kan noteras att vägledningsinsatser till kommunernas alkohol- och tobakshandläggare genomförs där det finns behov och att detta också uppskattas av kommunerna. Detta illustreras av att mellan 88-99 procent av de kommuner som efterfrågat stöd inom tillsynsområdet uppger att råden från länsstyrelserna i stor eller viss utsträckning fungerat som ett stöd.

Under nuvarande strategiperiod kan noteras att det är vanligare med uppföljningar än med utvärderingar och det är väldigt få länsstyrelser som har följt upp eller utvärderat hela verksamheten. Uppföljning och utvärdering av genomförda insatser är en viktig del för att bland annat avgöra om målen med insatserna uppfylls. Det är även en viktig del i att få kunskap om hur det regionala ANDT-arbetet kan utvecklas. Länsstyrelsernas utvärderingar av regionalt ANDT-arbete kan även ge värdefull kunskap till den nationella nivån. Ett exempel är att Folkhälsomyndigheten och länsstyrelserna i samverkan följt upp genomförd vägledning under 2019 med anledning av ny tobakslagstiftning i syfte att analysera och behovsprioritera kommande insatser.

Inom det ANDT-förebyggande området bedömer länsstyrelserna framförallt att det behövs ökat kunskapsstöd om narkotikafrågor och då explicit avseende cannabis. Det behövs enligt länsstyrelserna information om såväl metoder och effektiva insatser som verktyg för ett förebyggande narkotikaarbete.

Gällande tillsynsvägledning bedömer länsstyrelserna framförallt att kommunerna behöver råd och stöd om ekonomisk granskning vid tillståndsprövning inom alkohol- och tobaksområdet samt märkning av tobak och liknande produkter. Folkhälsomyndigheten och andra aktörer har noterat behoven och samordnade insatser pågår för framtagande av ändamålsenlig tillsynsvägledning till kommunerna inom dessa områden.

Samordnad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn

En effektiv tillsyn förutsätter bland annat ett strukturerat arbete enligt en tillsynsplan och regelbundna tillsynsbesök (Regeringens proposition 2009/10:207). Positivt är att de flesta länsstyrelser och kommuner har ett sådant arbetssätt på både alkohol- och tobaksområdet även om tillsynens omfattning i vissa delar kan utvecklas. Den minskning i operativ tillsyn som kan ses för länsstyrelserna under den senaste strategiperioden 2016-2019, och till viss del för kommunerna under 2019, bör ses mot bakgrund av nya utökade uppdrag och ökat behov av vägledande insatser med anledning av omfattande ny lagstiftning på tobaksområdet de senaste åren.

Den länsstyrelsegemensamma tillsynsmetoden som togs fram 2011 har under 2016-2019 differentierats något i länen. Tillsynsmetodiken har utvecklats utifrån ökad kompetens och erfarenhet. Den har även i vissa delar anpassats utifrån regionala förutsättningar och lokala behov för att främja utvecklingen av en effektiv och likvärdig kommunal tillsyn. Inom ramen för uppdraget om förstärkt

tillsyn pågår arbete med att ta tillvara utvecklingen av best-practice och arbeta in det i det gemensamma metodstödet.

Nuvarande ANDT-strategi lyfter vikten av samarbete mellan kommuner samt mellan kommuner och andra myndigheter för att bidra till en effektiv tillsyn. Folkhälsomyndigheten ser positivt på den utveckling som skett inom detta område under strategiperioden. Länsstyrelserna redovisar ett aktivt arbete med att främja samverkan mellan tillsyn och andra områden. Insatserna har enligt länsstyrelserna utvecklats och effektiviserat ANDT-arbetet i stort samt det lokala tillgänglighetsbegränsande och brottsförebyggande arbetet specifikt. Vad gäller den kommunala tillsynen ses också samverkan med andra myndigheter i det tillgänglighetsbegränsande arbetet. Samordnad tillsyn är mest vanlig inom området alkoholservering och ökande vad gäller handel med tobak.

Av resultaten framkommer en ökad mellankommunal samverkan samt ökad intern samordning av tillsyns- och tillståndsverksamheterna. Folkhälsomyndigheten bedömer att den ökade samordningen bidrar till en effektiv tillsyn genom förbättrade möjligheter till effektivt resursutnyttjande och kompetensförsörjning samt medför minskade störningar för tillsynsobjekten.

Kunskapsbaserade metoder är viktiga verktyg i det tillgänglighetsbegränsande arbetet. Därför är det positivt att metoden Ansvarsfull alkoholservering kontinuerligt används av de flesta kommuner. Noteras kan dock att användandet av kontrollköp minskar de senaste två åren. Åldersgränser är en central del i det tillgänglighetsbegränsande arbetet i stort och skyddet av barn och unga specifikt. Här bör trenden försöka vändas då utfallet av metoden kontrollköp i förlängningen främjar efterlevnaden av åldersgränserna.

Av länsstyrelsernas årliga helhetsbedömning för respektive kommuns tillsynsverksamhet bedömdes drygt hälften av kommunerna som godkända. I många kommuner behöver dock arbetet förbättras. De huvudsakliga brister som medförde bedömningen ej godkänd var för låg tillsynsfrekvens och brister i handläggning vid tillståndsprövning. Bedömningen är övergripande likvärdig som föregående år, men vissa förbättringar hos kommunerna kan ses. Exempelvis minskad omfattning av brister och ökad omfattning av kommuner som arbetar med insatser för att främja en effektiv tillsyn.

Länsstyrelserna redovisar att arbetet med uppdraget om förstärkt tillsyn under 2016-2019 har bidragit till mål 1 och 2 i strategin samt medfört en mer strukturerad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn. Beaktat kommunernas förbättringsområden bedömer ändå länsstyrelserna generellt att kvaliteten i den kommunala tillsynsverksamheten har förbättrats. Länsstyrelserna betonar vikten av långsiktighet i uppdraget och att tillhörande medel varit en förutsättning för genomförandet. Folkhälsomyndigheten noterar dock kvarstående utmaningar där vidareutvecklingen av en samordnad och ändamålsenlig tillsynsvägledning blir central.

Länsstyrelsernas och kommunernas arbete med jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga

För att uppnå regeringens ambition måste både jämlikhets- och jämställdhetsperspektiven tydliggöras och genomsyra ANDT-arbetet på alla nivåer. Det är angeläget att hälsofrämjande och förebyggande ANDT-insatser inriktas på att åtgärda skillnader mellan kvinnor och män och svarar mot könsbaserade individuella och/eller gruppvisa särskilda behov och förutsättningar samt tar hänsyn till andra socioekonomiska eller demografiska skillnader när det gäller ANDT-konsumtion eller skadlighet till följd av ANDT.

Samtliga länsstyrelser uppger att ANDT-samordningsfunktionen har ett övergripande jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv i sitt arbete. En något mindre andel länsstyrelser uppger att de beaktade dessa perspektiv inom tillsynsverksamheten. I förordning (2012:606) framgår att länsstyrelserna genom samordningsfunktionen ska stödja genomförandet av den nationella ANDT-politiken i länet, vilket kan förklara varför arbetet för att främja jämlikhet och jämställdhet prioriteras i det förebyggande arbetet.

Länsstyrelserna arbetar varierat och brett med olika aspekter av jämlikhet och jämställdhet och perspektiven synliggörs på flera nivåer i verksamheten. Inom både det ANDT-förebyggande arbetet och tillsynsverksamheten beaktas jämlikhet och jämställdhet genom att synliggöra skillnader mellan kön och olika grupper i samhället vid utbildningar och informationsinsatser och vid olika typer av samverkan. Inom ANDT-samordningen används ofta könsuppdelad statistik eller statistik som visar på olika socioekonomiska grupper som underlag för riktade insatser. Detta arbetssätt är i linje med regeringens proposition (2017/18:249) där det framgår att folkhälsopolitiken bör arbeta för att förbättra villkoren för grupper som löper förhöjd risk att drabbas av ohälsa och grupper med störst behov för att nå en god och jämlik hälsa för alla. Inom tillsynsverksamheten arbetar länsstyrelserna med jämlikhet och jämställdhet i sitt arbete med tillsyn och tillståndsprövning, exempelvis genom att lyfta och diskutera jämlikhets- och jämställdhetsfrämjande arbete i möten med kommunerna. Det är också positivt med den samverkan som Folkhälsomyndigheten ser redan finns på länsstyrelserna mellan ANDT-arbete och andra uppdrag kopplade till exempelvis föräldraskapsstöd, integration, brottsförebyggande och mäns våld mot kvinnor då dessa utgör centrala så kallade bestämningsfaktorer för jämlikhet i hälsa.

Omkring hälften av kommunerna uppger att de har ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv i sitt ANDT-arbete. För att främja jämlikhet och jämställdhet arbetar de framförallt genom att ta fram könsuppdelad statistik och genom att synliggöra olika grupper. Att använda statistik som underlag i arbete med riktade insatser nämns av en del kommuner som ett sätt att konkret arbeta med jämlikhets- och jämställdhetsfrågor. En annan aspekt av jämlikhetsperspektivet på lokal nivå avser skillnader i förutsättningar och genomförande av ANDT-arbete mellan kommuner. Folkhälsomyndigheten har analyserat detta i ett kunskapsstöd som visar att det finns skillnader mellan kommuner i hälsofrämjande och

förebyggande arbete som inte kan förklaras av att kommunernas behov ser olika ut till följd av skillnader i ANDT-användning och ANDT-relaterad ohälsa. Det verkar finnas ett samband mellan ANDT-arbetets omfattning och kommunernas sociodemografiska situation, där mer utsatta kommuner har ett mindre omfattande arbete. För att ge alla kommuner förutsättningar att nå en god och jämlik hälsa i hela befolkningen behöver det lokala arbetet stärkas (Jämlikhetsperspektiv på lokalt hälsofrämjande och förebyggande arbete).

Det verkar finnas skillnader, både mellan länsstyrelser och mellan kommuner, i konkreta åtgärder för att främja jämlikhet och jämställdhet och hur dessa perspektiv implementeras i verksamheten.

I nuvarande ANDT-strategi betonas att insatser för att skydda barn och unga mot eget och andras skadliga bruk utgör grunden för det hälsofrämjande och förebyggande ANDT-arbetet. Länsstyrelserna har ett övergripande barn- och ungdomsperspektiv inom både ANDT-samordningsfunktionen och tillsynsverksamheten och arbetar aktivt med att beakta skyddet av barn och unga på flera nivåer i arbetet. Barn- och ungdomsperspektivet beaktades inom både det förebyggande och tillsynsverksamheten i utbildningar och genom riktade insatser. Inom tillsynsverksamheten skyddas barn och unga genom exempelvis arbete för att upprätthålla åldersgränser och ålderskontroll.

Utvecklingsområden

Syftet med den här rapporten är bl.a. att resultaten ska bidra till kunskap inför utformningen av nästkommande strategi men även för berörda myndigheters fortsatta arbete. De utvecklingsområden som riktas till regeringen för framtagande av nästa strategi har Folkhälsomyndigheten valt att redovisa samordnat i rapporten Samlad uppföljning av ANDT-strategin 2016–2020.

Nedan redogörs för de utvecklingsområden som Folkhälsomyndigheten identifierat avseende länsstyrelsernas och kommunernas verksamhet. Åtgärder kopplade till utvecklingsområden kan dock behöva vidtas på flera nivåer.

Utvecklingsområden för länsstyrelsernas verksamhet

Vidareutveckla en enhetlig modell för länsstyrelsernas tillsyn

I rapporten konstateras att det finns skillnader i den tillsyn som länsstyrelserna bedriver gentemot kommunerna och att det kvarstår arbete för att skapa en mer enhetlig tillsynsmodell för länsstyrelserna. Folkhälsomyndigheten ser positivt på en fortsatt utveckling av länsstyrelsernas arbete med att ge råd och stöd samt bedriva tillsyn och anser att det bör vara ett fortsatt utvecklingsområde att vidareutveckla befintliga metoder men samtidigt ta hänsyn till regionala variationer.

Vidareutveckla samordningen mellan länsstyrelsernas och Folkhälsomyndighetens tillsynsvägledning

För att öka förutsättningarna för att det kommunala arbetet ska kunna bedrivas effektivt och likvärdigt behövs en god samordning mellan regional och nationell nivå i det tillsynsvägledande uppdraget. Det har skett en utveckling av samverkan mellan länsstyrelserna och Folkhälsomyndigheten inom tillsynsverksamheten men det finns fortfarande utvecklingsmöjligheter gällande exempelvis utbyte av erfarenheter samt samordnad och ändamålsenlig tillsynsvägledning till kommunerna.

Utvecklat uppföljnings- och utvärderingsarbete

Ett effektivt ANDT-förebyggande arbete, där tillsynsverksamheten ingår som en viktig del, är baserat på det samlade kunskapsläget men behöver också vara grundat i en kännedom och förståelse för den egna kontexten. Uppföljning och utvärdering är en viktig del i att uppnå detta. Folkhälsomyndigheten ser uppföljning av genomförda insatser som ett viktigt underlag för prioritering och planering av aktiviteter. Vi ser även fördelar med en utvecklad utvärdering av förebyggande arbete och arbete med tillsyn på regional nivå. Det är nödvändigt att utvärdera hur genomförda insatser svarar mot uppsatta mål för att få kunskap om hur den regionala verksamheten kan utvecklas.

Utvecklingsområden för kommunernas verksamhet

Öka fokus på tillsyn av rökfria miljöer

Uppföljningen visar att kommunernas insatser för rökfria skolgårdar är alltför begränsade i förhållande till problematiken. Anledningar till kommunernas begränsade tillsynsinsatser hänvisas ofta till avsaknad av resurser och att området inte är prioriterat. Det är fortsatt en utmaning att kommunerna inte kan finansiera tillsynen av rökfria miljöer med uttag av avgifter. Folkhälsomyndigheten ser ett behov av att tillsynen inom rökfria miljöer ökar och föreslår att möjligheten till avgiftsfinansiering utreds. Ett annat sätt att öka förutsättningarna för ökad tillsyn inom rökfria miljöer kan vara att utveckla samordningen av tillsyn över samma objekt med andra kommunala tillsynsområden såsom exempelvis tillsynen av skolornas inomhusmiljöer enligt miljöbalken.

Öka användningen av metoden kontrollköp

Kommunernas användning av metoden kontrollköp minskar och här ses behov av att vända utvecklingen. Åldersgränsen vid detaljhandel med folköl, tobak och e-cigarett är central i det tillgänglighetsbegränsande arbetet. Utvecklingen vad gäller underåriga som köper folköl och tobak själva varierar och visar ingen tydlig minskning under innevarande strategiperiod, se myndighetens uppföljningssystem Indikatorlabbet och indikatorer om anskaffning. Folkhälsomyndigheten bedömer också att andelen underåriga som köper tobak själva bland dem som röker eller snusar är fortsatt hög, se rapport Utvecklingen i förhållande till ANDT-strategins mål. Efterlevnaden av åldersgränsen kan stärkas genom att kommunerna i större utsträckning använder sig av metoden.

Öka samverkan mellan tillsynsverksamheten och det förebyggande arbetet

Av uppföljningen framkommer att länsstyrelserna har en mer omfattande samverkan mellan tillsyn och det ANDT-förebyggande arbetet jämfört med kommunerna. Detta kan till del förklaras av att länsstyrelsernas samverkan är direkt styrd av förordning (2012:606) om samordning inom alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet samt statligt finansierade medel. Här ses behov av att fler kommuner ökar sin samverkan på detta område för att främja ett effektivt ANDT-arbete. Genom ökad samverkan mellan tillsyn och förebyggande kan verksamheterna komplettera och stärka varandra. Sådan samverkan bör exempelvis prioriteras hos kommunerna i arbetet med rökfria skolgårdar, kontrollköp och Ansvarsfull alkoholserving.

Stärk kompetensutvecklingen för kommunernas tillsynsverksamhet

Det finns ett behov hos kommunerna vad gäller grundläggande kunskap inom tillsynsområdet, såsom ärendehandläggning och kunskap rörande förvaltningslagstiftning. Regionala utbildningsinsatser har genomförts av flera länsstyrelser under åren, men behovet bedöms vara återkommande och övergripande nationellt. Utifrån det förvaltningsrättsliga kunskapsbehovet har

kommunerna ett ansvar att tillgodose att den personal som verkar inom området har den kunskap som uppgiften kräver. Inom detta område finns idag brister som kommunerna behöver ta ansvar för och som inte kan förväntas ligga inom ramen för de nationella eller regionala myndigheternas tillsynsvägläddande uppdrag.

Bilaga 1

Frågeställningar från länsrapportens undersökning 2019

Nedan redovisas vilka frågor från länsrapportens undersökning som använts som underlag för redovisning av länsstyrelsernas och kommunernas arbete. För varje frågeställning uppges vilka frågor som använts. Numreringen av frågor utgår från länsrapportens undersökning avseende verksamhetsåret 2019 för respektive enkät. Samtliga enkäter finns att läsa eller ladda ner på Folkhälsomyndighetens webbplats, se länk [Enkäter — Folkhälsomyndigheten](#). Kommunal data kan också hämtas från [Indikatorlabbet](#).

Länsstyrelsernas och kommunernas organisation och förutsättningar för genomförandet av den nationella ANDT-politiken:

- Fråga 2, 4, 7, 9, 9.1, 9.2, 9.4 och 17 i länsstyrelsernas ANDT-samordningsenkät.
- Fråga 2 och 3 i länsstyrelsernas alkoholenkät.
- Fråga 2 och 3 i länsstyrelsernas tobaksenkät.
- Fråga 3, 7, 11, 12, 13 och 14 i kommunernas enkät om ANDT-förebyggande arbete.
- Fråga 2 i kommunernas enkät om tillståndsprovning och tillsyn över servering.
- Fråga 2 i kommunernas enkät om tillsyn över detaljhandel ned folköl och servering av folköl.
- Fråga 2 i kommunernas enkät om tillståndsprovning och tillsyn över handel med tobak och liknande produkter.
- Fråga 2 i kommunernas enkät om tillsyn över rökfria miljöer.

Länsstyrelsernas stöd till kommunernas ANDT-förebyggande arbete och alkohol- och tobakstillsyn:

- Fråga 3, 3.1, 3.2, 3.3, 5, 5.1, 5.2, 8, 15, 16, 23 i länsstyrelsernas ANDT-samordningsenkät.
- Fråga 7, 7.1, 7.2, 7.3, 8, 8.1, 8.2, 9.1, 13, 15 och 16 i länsstyrelsernas alkoholenkät.
- Fråga 8, 8.2, 8.3, 8.4, 10, 10.1, 10.2, 11.1, 15, 17 och 18 i länsstyrelsernas tobaksenkät.
- Fråga 4, 4.1, 25 och 26 i kommunernas enkät om ANDT-förebyggande arbete.
- Fråga 9, 9.1, 9.2, 10, 10.1 och 10.2 i kommunernas enkät om tillståndsprovning och tillsyn över servering.
- Fråga 8, 8.1, 8.2, 9, 9.1 och 9.2 i kommunernas enkät om tillsyn över detaljhandel ned folköl och servering av folköl.

- Fråga 8, 8.1, 8.2, 9, 9.1 och 9.2 i kommunernas enkät om tillståndsprövning och tillsyn över handel med tobak och liknande produkter.
- Fråga 6, 6.1, 6.2, 7, 7.1 och 7.2 i kommunernas enkät om tillsyn över rökfria miljöer.

Samordnad, effektiv och likvärdig tillsyn:

- Fråga 4, 5-5.2, 5.4-5.5 och 6 i länsstyrelsernas alkoholenkät.
- Fråga 5, 6-6.2, 6.4-6.5 och 7 i länsstyrelsernas tobaksenkät.
- Fråga 3, 4-4.1, 13, 16 och 19-19.3 i kommunernas enkät om tillståndsprövning och tillsyn över servering.
- Fråga 4, 5-5.1, 12, 13, 15, 16, 16.2-16.3 och 16.7 i kommunernas enkät om tillsyn över detaljhandel ned folköl och servering av folköl.
- Fråga 3, 4, 5-5.1, 12, 15, 16, 16.2-16.3, och 16.8 i kommunernas enkät om tillståndsprövning och tillsyn över handel med tobak och liknande produkter.
- Fråga 3, 4, 5-5.1, 10, 14, 14.3 och 14.4-14.5 i kommunernas enkät om tillsyn över rökfria miljöer.
- Fråga 3, 3.1, 3.2, 4 och 5 i länsstyrelsernas bedömning av kommunernas alkoholtillsyn.
- Fråga 3, 3.1, 4 och 5 i länsstyrelsernas bedömning av kommunernas tobakstillsyn. Fråga 1 – 4 i länsstyrelsernas redovisning av regeringsuppdrag om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn kopplat till ANDT-strategin 2016-2020 (redovisas i sin helhet i bilaga 3).

Länsstyrelsernas och kommunernas arbete med jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga:

- Fråga 10, 10.1, 11, 11.1, 12 och 12.1 i länsstyrelsernas ANDT-samordningsenkät.
- Fråga 10, 10.1, 11, 11.1, 12 och 12.1 i länsstyrelsernas alkoholenkät.
- Fråga 12, 12.1, 13, 13.1, 14 och 14.1 i länsstyrelsernas tobaksenkät.
- Fråga 8, 8.1, 9 och 9.1 i kommunernas enkät om ANDT-förebyggande arbete.
- Fråga 5 i länsstyrelsernas redovisning av regeringsuppdrag om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn kopplat till ANDT-strategin 2016-2020 (redovisas i sin helhet i bilaga 3).

Bilaga 2

Frågeställningar avseende redovisning av länsstyrelsernas regeringsuppdrag om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn kopplat till ANDT-strategin 2016-2020

Länsstyrelserna ska lämna en gemensam samlad redovisning till Folkhälsomyndigheten om uppdraget förstärkt alkohol- och tobakstillsyn 2016-2020. Den samlade redovisningen ska även omfatta en bedömning av hur uppdraget bidragit till ANDT-strategins mål. Redovisningen ska vara skriftlig och lämnas in samlat av Länsstyrelsen i Örebro senast den 28 februari 2020.

Uppdrag om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn under perioden 2016 – 2019

1. Hur har länsstyrelserna inom uppdraget utvecklat former för samverkan med relevanta aktörer på den regionala nivån under 2016-2019?
  - a) Beskriv verksamheten
  - b) Beskriv resultat
  - c) Beskriv effekten

2. Hur har länsstyrelserna inom uppdraget underlättat och stöttat kommunernas arbete med tillsyn och tillståndsgivning inom området, genom kontinuerlig kompetensutveckling och annat relevant stöd under 2016-2019?
  - a) Beskriv verksamheten
  - b) Beskriv resultat
  - c) Beskriv effekten

3. Hur har länsstyrelserna inom uppdraget utvecklat den operativa tillsynen av kommunerna 2016-2019?
  - a) Beskriv verksamheten
  - b) Beskriv resultat
  - c) Beskriv effekten

4. Hur bedömer länsstyrelserna att arbetet med uppdraget bidragit till ANDT-strategins mål 1 och 2?
  - a) Beskriv hur arbetet med uppdraget bidragit till ANDT-strategins mål 1 och 2
  - b) Beskriv särskilt hur arbetet med uppdraget bidragit till insatsområdet samordnad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn under ANDT-strategins mål 1?

5. Hur har länsstyrelserna i arbetet med uppdraget under 2016-2019 beaktat jämlikhet, jämställdhet och arbete med barn och unga?

Bilaga 3

Redovisning av länsstyrelsernas regeringsuppdrag om alkohol- och tobakstillsyn kopplat till ANDT-strategin 2016–2020

Redovisning av länsstyrelsernas regeringsuppdrag om alkohol- och tobakstillsyn kopplat till ANDT-strategin 2016–2020

Länsstyrelserna ska lämna en gemensam samlad redovisning till Folkhälsomyndigheten om uppdrag om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn 2016–2020. Den samlade redovisningen ska även omfatta en bedömning av hur uppdraget bidragit till ANDT-strategins mål (Skr. 2015/16:86). Redovisningen ska vara skriftlig och lämnas in samlat av Länsstyrelsen i Örebro senast den 28 februari.

Uppdrag om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn under perioden 2016 - 2019

Bakgrund

Länsstyrelsernas arbete med uppdraget om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn under perioden 2016 – 2019 har lett fram till en mer strukturerad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn över landet. Arbetet påbörjades redan 2011, i samband med projektet ”Sveriges Länsstyrelser utvecklar alkohol- och tobakstillsynen”, vilket även initierade länsstyrelsenätverket SLATT. I och med det förstärkta uppdraget från och med 2016 har det varit möjligt att

- kvalitetssäkra tillsynen
- utveckla samordningen på regional nivå
- medverka i nationell samordning
- stödja kommunerna i arbetet med tillsyn och tillståndsgivning via kompetensutveckling

Under 2019 deltog samtliga 21 länsstyrelser i uppdraget om förstärkt tillsyn. Av de 12 MKR som tilldelades uppdraget har **samtliga medel** nyttjats

Viktiga förutsättningar för fortsatt utveckling och kvalitetssäkring

Uppdraget om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn har varit ett långsiktigt och tydligt uppdrag med kopplade medel, i syfte att uppfylla ANDT-strategins mål. Länsstyrelserna vill understryka att den här typen av uppdrag är nödvändiga för

Länsstyrelserna

en fortsatt utvecklad alkohol- och tobakstillsyn. Flera länsstyrelser har påpekat att de förstärkta medlen varit en förutsättning för det utvecklingsarbete som skett under perioden 2016 – 2019. De insatser som redovisas senare har haft direkt påverkan på länsstyrelsernas förmåga att möta kommunernas behov. Länsstyrelsernas tillsyn visar att en utveckling skett av tillsynen, men det är viktigt att ha i åtanke att den verksamhet som initierats under strategiperioden är av långsiktig karaktär. Ska utvecklingsarbetet fortgå krävs fortsatta resursförstärkningar.

Det är därför av största vikt att ge den förstärkta tillsynen utrymme även i kommande ANDT-strategi.

Det förstärkta uppdragets karaktär innebär också att det ställs höga krav på länsstyrelsehandläggarens kompetens och planeringsförmåga. Råd- och stödverksamhet ska balanseras mot operativ tillsyn och främjande, samordnande insatser. Det är viktigt att attrahera och behålla rätt kompetenser i SLATT-nätverket. Det är därför av stor betydelse att tillsynsuppdraget präglas av långsiktighet, tydlighet och att det finns medel kopplade till uppdraget.

Länsstyrelserna har under strategiperioden genomfört omfattande utbildningsinsatser inom ramen för det förstärkta uppdraget, vilket kommer beskrivas mer detaljerat i redovisningen. Det insatserna har gemensamt är fokus på delar av tillsynsprocessen. Kommunala handläggare lyfter regelmässigt behovet av en grundutbildning inom alkohol- och tobakstillsyn som omfattar alla delar av arbetet, ett behov som inte kan mötas utifrån länsstyrelsernas befintliga uppdrag.

Tillsyns- och tillståndsprocessen enligt alkohollagen och lagen om tobak och liknande produkter ställer höga krav på kompetens inom exempelvis juridik, ekonomi och redovisning. Länsstyrelserna har uppmärksammat, i kontakter med kommunerna, att arbetsgivarna har liten kunskap om utbildningsbehovet för nya tillsynshandläggare. De utbildningar som erbjuds anordnas av privata aktörer utan kvalitetssäkring av utbildningarnas innehåll.

Länsstyrelserna ser därför ett stort behov av en ny grundutbildning för kommunala alkohol- och tobakshandläggare. Utbildningen skulle ge betydligt större förutsättningar för ett långsiktigt nationellt likvärdigt, effektivt och rättssäkert arbete.

Varken regional eller nationell tillsynsmyndighet har idag i uppdrag att möta behovet. Förslaget från länsstyrelserna är därför att Socialdepartementet utreder möjligheterna till en sådan utbildning, antingen genom att uppdra den till någon av tillsynsmyndigheterna eller till annan myndighet. Ett alternativ skulle kunna vara att ta fram en utbildning i samverkan med högskola/universitet.

Förstärkt tillsyn av rökfria skolgårdar 2017/2018

För att förstå effekterna av arbetet inom ramen för det förstärkta uppdraget är det viktigt att nämna det särskilda uppdraget kring rökfria skolgårdar. Uppdraget gav ytterligare resursförstärkning under en tvåårsperiod. Det gjordes en rad insatser, bland annat nätverksträffar samt produktion av material och utbildningar. I några fall gav länsstyrelserna även ekonomiska bidrag för utökad kommunal tillsyn.

Uppdraget kring rökfria skolgårdar ledde till effekter i form av ökade kunskaper inom området, högre grad av tvärsektoriell samverkan, en god bas för att arbeta vidare med Tobacco Endgame och metoden Tobaksfri skoltid och extra fokus på en ofta nedprioriterad del av kommunernas tillsynsansvar.

Ett halvår efter uppdragets avslut trädde lagen (2018:2088) om tobak och liknande produkter i kraft, med fler rökfria miljöer. Det ökade fokuset på tillsyn av rökfria skolgårdar åren innan tror länsstyrelserna gav ett bra utgångsläge för fokus och konstruktiva lösningar på tillsyn av de nya rökfria miljöerna.

Redovisningen går nu vidare till de specifika frågeställningar som lyfts i instruktionen för redovisningen.

1. Hur har länsstyrelserna inom uppdraget utvecklat former för samverkan med relevanta aktörer på den regionala nivån under 2016 - 2019?

a) Beskriv verksamheten

Länsövergripande har ett antal länsstyrelser deltagit i större samverkansinsatser under perioden 2016 – 2019. Insatserna har i de flesta fall varit kopplade till **Agenda 2030, Tobacco Endgame** och **regionalt arbete med ANDT-strategin**. Tillsynsverksamheten har deltagit, i vissa fall planerat och genomfört insatser.

Samverkansinsatserna har under 2019 fokuserat på den nya lagen om tobak och liknande produkter. Lagen har medfört ett förändrat arbetssätt med tobakstillstånd och tillsyn och påverkat alla myndigheter med tillsynsansvar. Utbildningar har hållits i flera län, ofta i samverkan över länsgränserna. Ett exempel är utbildning i praktisk tillsyn för polisen och kommunala handläggare.

Länsstyrelserna

Utbildning har även skett länsstyrelseinternt. ANDT- och brottsförebyggande samordnare har fått kunskaperna för att kunna sprida vidare i respektive nätverk.

Följande regionala aktiviteter har anordnats under 2016 – 2019 :

Nätverksträffar: uppdraget med förstärkt tillsyn har möjliggjort ett stort antal nätverksmöten för kommunernas handläggare (alkohol-, tobaks- och miljöskyddshandläggare). Inom ramen för ordinarie nätverksträffar har skett arbete i samverkansgrupper med andra myndigheter. Det har också anordnats länsövergripande nätverksträffar, exempelvis Länsstyrelsen Norrbottens 'festivalnätverk'.

Kommundialoger/kommunbesök: länsstyrelsernas tillsynshandläggare har deltagit i kommunbesök/kommundialoger i samverkan med bland annat ANDT-samordnare, polis och regionföreträdare.

Samordnade tillsynsinsatser: har främst skett mellan länsstyrelserna, polisen, Skatteverket, kommunerna och Tullverket, men även andra nationella myndigheter har deltagit. Syftet med tillsynsinsatserna är bland annat att förhindra olaglig försäljning av tobak och osund konkurrens inom restaurangnäringen. Ett bra exempel på sådan samverkan är 'Operation Jean Nicot – Myndighetssamverkan mot illegal tobak' i Blekinge län år 2018. Flera län har tagit fram brottsförebyggande samverkansavtal. Denna samverkan har sedan kopplats till det nationella projektet kring myndighetssamverkan, RSM. Länsstyrelsens tillsynshandläggare har bidragit samordnande och konsultativt i de insatser som riktats mot alkohol och tobak inom ramen för dessa samverkansavtal.

Samverkan i förebyggande frågor: Länsstyrelserna har samverkat med universitet och högskolor, då främst studenthälsa och utbildning i ansvarsfull alkoholserving (AAS).

Det har också genomförts en rad insatser med förebyggande inriktning tillsammans med andra aktörer, exempelvis

- **Fyll dansgolvet – inte ungdomarna** i Skåne tillsammans med dansbandet Lasse Stefan

- **Trygga, säkra evenemang** tillsammans med Sweden live, Polisen och RFSU för att förhindra sexuella trakasserier

- **Fotboll utan fylla** tillsammans med STAD

Utbildningsinsatser: Under perioden 2016 – 2019 har genomförts utbildningar i samverkan med andra myndigheter. En viktig sådan är ekonomisk granskning, i samarbete med Ekobrottsmyndigheten. Under 2019 har genomförts omfattande

Länsstyrelserna

utbildningsinsatser kring lagen om tobak och liknande produkter, ofta med deltagande från tidigare nämnda samverkansmyndigheter.

En viktig samverkansutveckling har också skett mellan Folkhälsomyndigheten och länsstyrelserna. Under hösten 2019 anordnade Folkhälsomyndigheten en tobakskonferens för länsstyrelsernas alkohol- och tobakshandläggare med temat lagen om tobak och liknande produkter och implementeringen av den. I samband med konferensen startades också en handläggargrupp, vars syfte är att stärka och utveckla samarbetet mellan länsstyrelser och Folkhälsomyndigheten.

b) Beskriv resultat

Den verksamhet som bedrivits under 2016 – 2019 har medfört att:

-Tjänstepersoner som arbetar med ANDT-förebyggande frågor respektive tillsyn fått större förståelse för varandras arbete. Tillsynsverksamheten är inte en separat verksamhet, vid sidan av det folkhälsofrämjade arbetet, utan en viktig del i ANDT-arbetet som helhet. Exempelvis kan lagstödet för rökförbud på skolgårdar och den tillsyn som gjorts av det användas som utgångspunkt för metoden 'Tobaksfri skoltid', i stället för att enbart fokusera på rökförbudets fysiska gränser.

- Gemensamma insatser, kopplade till regionala ANDT-strategier, har genomförts i flera län.

- Det finns en större medvetenhet hos samverkansparter kring den nya tobakslagen.

- Kunskapen om tillsyn har ökat hos beslutsfattare, handläggare, andra myndigheter och allmänheten genom rapportering i media.

- Samverkan över länsgränserna vid utbildningssatsningar, konferenser och liknande ger kommunala handläggare möjlighet att träffa och byta erfarenheter med handläggare från andra län. Det är en minst lika viktig del av länsövergripande utbildningar som utbildningarna i sig. Det bidrar också till gemensamma lägesbilder.

- Samverkan med andra myndigheter i samband med operativa insatser har inneburit nya kontaktytor och större förståelse för de olika myndigheterna. Myndigheterna har bättre kunskap om varandras arbetsområden och sanktionsmöjligheter.

- Metoden ansvarsfull alkoholservering har fått större spridning.

- Samverkansarbetet mellan Folkhälsomyndigheten och länsstyrelserna kommer medföra en större samsyn. Målet är att myndigheterna ska bli samordnade och ensade, genom detta blir respektive myndighets uppdrag tydligare för den som söker råd och stöd.

Länsstyrelserna

c) Beskriv effekten

Effekten av genomförd verksamhet mäts framför allt genom länsstyrelsernas verksamhetstillsyn och löpande granskning. Länsstyrelserna ser att alkohol- och tobakstillsynen blivit mer strukturerad och likvärdig över landet, vilket är det övergripande effektmålet för den förstärkta tillsynen.

Operativt samverkansarbete, ex 'Skånesamverkan mot brott och droger' och 'Kalmar län tillsammans mot brott' har visat att samverkan ger synergieffekter. I arbetet med att bekämpa oseriösa aktörer inom alkohol- eller tobaksområdet och gynna sund konkurrens ger en gemensam tillsynssatsning, med dess samlade möjligheter till sanktioner och lagföring, långt större effekt än varje myndighets enskilda insats mot aktören i fråga. Det finns också ett signalvärde och en ökad upplevd upptäcktsrisk.

Det finns en större medvetenhet hos samverkansparter kring den nya lagen om tobak och liknande produkter. I kombination med högre regelefterlevnad och ökad gemensam tillsyn har tillgången till illegal tobak minskat.

Samverkan, både lokalt och över läns- och myndighetsgränser har inneburit en effektivare medelsanvändning och gemensamma lägesbilder hos samverkande aktörer.

2. Hur har länsstyrelserna underlättat och stöttat kommunernas arbete med tillsyn och tillståndsgivning inom området, genom kontinuerlig kompetensutveckling och annat relevant stöd under 2016 - 2019?

a) Beskriv verksamheten

Verksamheten som bedrivits vid länsstyrelserna under 2016 – 2019 har haft en bred ansats. De insatser som nämndes i föregående avsnitt kring utvecklad samverkan är också en del i arbetet med att underlätta och stötta kommunernas tillsyns- och tillståndsarbete.

När det gäller praktiska insatser under 2016 – 2019 har länsstyrelsen arbetat med följande:

Utbildningsinsatser

- Ekonomisk granskning av sökande och tillståndshavare
- PBI
- Ekobrott
- Märkning av tobaksvaror

Länsstyrelserna

- Kontrollköp
- Alkoholreklam (Konsumentverket, Alkoholgranskningsmannen)
- Utbildningsåtgärder på ansvarsfull alkoholserving i kommunerna och för studenter vid universitet/högskolor
- Utbildning för nämndsledamöter
- Förvaltningslagstiftning, GDPR, formulering av förelägganden och utredningsskrivning
- Utbildning i lagen om tobak och liknande produkter, såväl utbildning i själva lagstiftningen som i tillståndsgivning och yttre tillsyn

Information och kommunikation: Flera länsstyrelser har arbetat med nyhetsbrev, kommunikation via nätplattform med länets kommuner och omvärldsbevakning. Det har också gjorts utredningar vid ett antal länsstyrelser där rökning på skolgårdar i länen kartlagts.

Nätverksträffar: Samtliga länsstyrelser har anordnat eller deltagit på nätverksträffar för kommunala handläggare, i syfte att samverka och bistå med kompetensutveckling och stöd. Träffar har anordnats både för alkohol- och tobakshandläggare. Under 2019 har fokus för nätverksträffarna varit tobak, med anledning av införandet av lagen om tobak och liknande produkter.

Råd och stöd: Länsstyrelserna har givit kommuner råd och stöd via exempelvis telefon och e-post.

Det länsstyrelseinterna arbetet under 2016 – 2019 har bestått i fyra nätverksträffar per år samt arbete i specialiserade arbetsgrupper inom SLATT-nätverket. Exempel på sådana grupper är tobaksgruppen och alkoholgruppen. År 2018 – 2019 har det övergripande arbetet i nätverket fokuserat på utveckling av den tillsynsmetodik, fortsättningsvis kallad SLATT-metoden, som SLATT-nätverket utvecklat. Under 2020 kommer utvecklingsarbetet fortgå.

En viktig del av det länsstyrelseinterna arbetet är den tillsynsutbildning som anordnades vid förvaltningshögskolan i Göteborg, **’Tillsyn i en demokratisk och föränderlig kontext’**. Utbildningen genomfördes för handläggare i SLATT-nätverket under våren 2018 och är en viktig grund för förståelsen av tillsynsbegreppet i det fortsatta utvecklingsarbetet av SLATT-metoden.

Övrigt stöd till kommunerna: Förutom nämnda utbildningsinsatser har också köpts in material till kommunerna i kunskapshöjande syfte, ex regeringens proposition 2017/2018:156. Länsstyrelserna har även medfinansierat utbildningar i ansvarsfull alkoholserving samt bekostat konferensavgifter för deltagande i Drogfokus, Förebygg.nu och KAF-konferensen.

b) Beskriv resultat

Det arbete som länsstyrelserna bedrivit med att underlätta och stötta kommunernas arbete med tillsyn och tillståndsgivning kan kategoriseras i

- stödjande, kompetenshöjande och samverkansfrämjande aktiviteter, riktade mot kommunala handläggare

- länsstyrelseinterna kompetenshöjande och metodutvecklande insatser

De insatser som gjorts har varit mer omfattande och långsiktiga till sin karaktär än vad som hade varit fallet om inte de skett inom ramen för det förstärkta uppdraget. Det har varit möjligt att anordna föreläsningsserier kring olika teman. Ett bra exempel är en förvaltningsrättsligt orienterad utbildning kring GDPR, förvaltningslag och utredningsskrivning som genomförts i flera län under 2019. Utbildningen kommer i vissa län fortsätta under 2020, med utbildning kring muntlig framställan och utredningsmallar.

Det har också varit möjligt att anordna utbildningar med högre grad av specialisering, på kommunernas förfrågan.

Utbildningsinsatserna kring lagen om tobak och liknande produkter gav större beredskap och kunskap hos kommunerna vid införandet av lagen. Trots satsningarna finns det fortsatta utbildningsbehov. Under slutet av 2019 skickade Länsstyrelserna ut en enkätundersökning till samtliga kommuner i landet kring införandet av lagen om tobak och liknande produkter. Enkäten visar att kommunerna främst efterfrågar utbildning i *spårbarhet- och säkerhetsmärkning, inre tillsyn* samt *sanktionsärenden*.

Det förstärkta tillsynsuppdraget har gett utrymme för fler nätverksträffar och ökad andel råd och stöd till kommunerna. Ofta har utbildningar och nätverksträffar skett i samverkan mellan flera län. Det har givit större kontaktnät för deltagarna och därmed större möjligheter till erfarenhetsutbyte.

c) Beskriv effekten

De insatser som gjorts för att stötta kommunerna har givit en generell ökning av alkohol- och tobakshandläggarnas kunskap och kompetens inom respektive sakområde.

Handläggarna har haft större möjlighet att knyta kontakter med handläggare i andra län, vid både kommuner och länsstyrelser. En enskild handläggare har därigenom fått fler sakkunniga att vända sig till för råd och stöd.

Sammantaget har insatserna bidragit till större självförtroende och en mer positiv inställning till arbetet med tillstånd och tillsyn. Verksamhetstillsyn och löpande

Länsstyrelserna

granskning visar att de kommunala handläggarnas arbete har fått en högre kvalitet, med större rättssäkerhet och effektivitet för sökande och tillståndshavare. Antalet uppmärksammade brister har minskat.

Specifika insatser mot röktnobak har lett till åtgärdsbeslut från kommunerna (föreläggande/förbud). Handlarna har i flera fall valt att slutat sälja produkterna, vilket inneburit minskad försäljning av olagliga produkter.

Länsstyrelsernas övergripande effektmål om en mer strukturerad och nationellt likvärdig alkohol- och tobakstillsyn uppfylls därmed i högre grad än vad som hade varit möjligt utan det förstärkta tillsynsuppdraget.

3. Hur har länsstyrelserna i uppdraget utvecklat den operativa tillsynen av kommunerna 2016 – 2019?

a) Beskriv verksamheten

Arbetet med operativ tillsyn vid länsstyrelserna grundar sig i SLATT-metoden, som utvecklades och togs i bruk år 2011.

Utvecklingen av den operativa tillsynen har främst skett på länsnivå, i det praktiska arbetet med SLATT-metoden. Det har skett en anpassning och utveckling utifrån länens olika behov och kunskaper. Utvecklingen rör mallar, processbeskrivningar, länsstyrelsens tillsynsfrekvens och var fokus i tillsynen ligger. Syftar granskningen till kontroll av regelefterlevnad, eller handlar det om en kvalitetsgranskning av tillsynen? Utvecklingen har också inneburit större samverkan genom verksamhetstillsyn gemensamt med andra län. Flera länsstyrelser har gjort granskningar av kommunala sanktionsärenden och utdelat kritik för att lagstiftningen inte följts.

Länsstyrelserna har i uppgift att beakta bland annat jämställdhet, jämlikhet och mänskliga rättigheter i samtliga uppdrag vid myndigheten, även tillsynsuppdraget. Diskussion kring detta återkommer längre fram i denna rapport, men genom det interna arbetet med frågorna har verksamhetstillsynen i vissa län kommit att omfatta även dessa områden.

En viktig del av utvecklingsarbetet är också den tillsynsutbildning som nämnts tidigare, **'Tillsyn i en demokratisk och föränderlig kontext'**. Utbildningen har utvecklat förståelsen av tillsynsbegreppet hos länsstyrelsens handläggare, vilket kommer vara en viktig grund i det fortsatta utvecklingsarbetet.

Ursprungligen skulle den utvecklade metoden, kallad 'SLATT 2.0', varit i drift redan 2019. Flera faktorer gjorde att arbetet stannade av, främst omsättning av personal som varit drivande i utvecklingen. Ett omtag gjordes därför under hösten 2019, vilket resulterade i insatser, tänkta att genomföras 2020. Dessa utvecklingsinsatser är:

Länsstyrelserna

- Nationell plan för SLATT:s verksamhet
- Ökad kunskap och metodmaterial
- Utveckling av mentorskap

b) beskriv resultat

Den utveckling som skett under perioden 2016 – 2019 har inneburit en form av regional anpassning av den nationella SLATT-metoden.

De utbildningsinsatser som gjorts inom ramen för det förstärkta tillsynsuppdraget har givit högre kunskap och kompetens hos länsstyrelsens och kommunernas handläggare.

Tillsynen har blivit mer jämställdhets-, jämlikhets- och tillgänglighetsintegrerad genom Länsstyrelsernas interna uppdrag.

Personalförstärkningarna som gjorts har ökat den faktiska frekvensen av tillsyn och tillgänglighet för råd och stöd hos länsstyrelserna. Förstärkningarna har därmed också inneburit utveckling av alkohol- och tobakshandläggarnätverken.

Den påbörjade nationella utvecklingsarbetet av SLATT-metoden har givit en god medvetenhet om metodens styrkor och svagheter. Utvecklingsarbetet har också inneburit en kartläggning av det tillsynsarbete som sker regionalt. Det fortsatta arbetet innebär att implementera ett slags 'best practice' från det regionala arbetet in i nästa version av SLATT-metoden.

c) beskriv effekten

Tillsynsmetodiken har utvecklats utifrån regionala förutsättningar och ökad kompetens och erfarenhet inom tillsynsområdet. Samhällets utveckling inom jämställdhets-, jämlikhets- och tillgänglighetsfrågor har gett effekt även i tillsynsarbetet. Kärnan i arbetet är fortfarande den metod som togs fram 2011, men då utvecklingen skett genom regionala anpassningar innebär det att arbetet för en mer strukturerad och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn inte varit i fokus. Pågående utvecklingsprojekt syftar till en mer nationellt enhetlig tillsynsmodell.

4. Hur bedömer länsstyrelserna att arbetet med uppdraget bidragit till ANDT-strategins mål 1 och 2?

- a) Beskriv hur arbetet med uppdraget bidragit till ANDT-strategins mål 1 och 2

Länsstyrelserna

Den detaljerade redovisningen av svaret på fråga 4 sker utifrån de insatsområden för mål 1 och 2 som relaterar till tillsynsarbetet.

Skarpare reglering för att minska illegal handel av tobak – mål 1

I samband med att lagen om tobak och liknande produkter trädde i kraft 1 juli 2019 genomförde länsstyrelserna omfattande utbildningsinsatser. Utbildningarna har haft en bred målgrupp med kommunal handläggning i fokus. Insatserna har givit kunskap, kontaktytor och verktyg för att kunna arbeta med tillståndsgivning och tillsyn av tobaksförsäljning rättssäkert och lagenligt.

Utöver utbildningarna har Länsstyrelsernas verkstäm för att kommunerna snabbt ska få information om den skarpare regleringen rörande försäljningstillstånd. Detta har gjorts genom produktion av informationsmaterial och dialoger med kommunerna. Länsstyrelsernas råd och stöd-funktion har varit omfattande. Under 2020 kommer regelverket för spårbarhet och märkning tillämpas fullt ut, vilket kräver fortsatta informationsinsatser.

SLATT-nätverket har analyserat brister och hinder för tillämpningen av lagen om tobak och liknande produkter. Genom skrivelser till Folkhälsomyndigheten och socialdepartementet kring bristerna har nätverket bidragit till fortsatt utveckling av regelverket.

Bekämpning av illegal handel och en restriktiv och tydligt reglerad och legal handel via digitala medier – mål 1

Försäljningstillstånd för tobak följer samma regler om personlig och ekonomisk lämplighet, oavsett om försäljningsstället är fysiskt eller digitalt. De insatser länsstyrelserna gjort i samband med den nya lagstiftningen har bidragit till att bekämpa illegal handel och oseriösa aktörer även på digitala medier.

Samverkan mellan ANDT-förebyggande och brottsförebyggande arbete på alla nivåer – mål 1

Länsstyrelsernas omfattande arbete med samverkan har inneburit att tillsynen ses som en viktig länk i både ANDT-förebyggande och brottsförebyggande arbete. De operativa tillsynsinsatser som nämnts tidigare är goda exempel på detta.

Insatserna har skett inom ramen för samverkansavtal kring brottsförebyggande frågor, där Länsstyrelsen har en samordnande roll. Arbetet har inneburit samverkan på både strategisk och operativ nivå, vilket bidragit till en stark förankring av samverkan i organisationerna. I insatser riktade mot tobak och

Länsstyrelserna

alkohol har alkohol- och tobakshandläggarna vid länsstyrelserna deltagit konsultativt. Insatserna har bidragit till ett effektivt och rättssäkert arbete med att upptäcka och stävja brottslig verksamhet inom ANDT-området.

Reglering och tillsyn för att begränsa marknadsföring och exponering av alkohol och tobak - mål 2

Marknadsföring

Kommunerna har tillsynsansvar över marknadsföringen på försäljnings- och serveringsställen. Konsumentverket har regelbundet utbildat SLATT-nätverkets handläggare och kommunala handläggare i aktuell lagstiftning och praxis kring reglering av alkohol- och tobaksreklam. Genom utbildningen har länsstyrelserna bidragit till att öka tillsynen av marknadsföring och exponering av tobak och alkohol på försäljnings- och serveringsställen. Behovet av utbildning har aktualiserats i samband med ökande annonsering på digitala medier samt tillståndsplikt för webbbutiker som säljer tobak.

Ett antal länsstyrelser har varit remissinstans till SOU 2017:113, 'Alkoholreklam i sociala medier med mera', och lämnat synpunkter kring utredningens förslag om att kommersiella annonser på sociala medier inte får användas vid marknadsföring av alkohol.

Exponering

Den nya tobakslagen har ett övergripande syfte att skydda barn och unga från exponering av tobaksrök. Omfattande informationsinsatser har gjorts kring de nya rökfria miljöerna. Det utvidgade rökförbudet innebär nya möjligheter att begränsa exponeringen, men kräver en större tillsynsinsats av kommunerna. Samtidigt är det ett arbete som inte får så stort utrymme hos tobakshandläggarna, arbetstiden för tobakstillsyn är starkt begränsad.

Under 2019 / 2020 har flera kommuner valt att prioritera ned tillsynen av rökfria miljöer. Arbetstiden har i stället lagts på tillståndsprövning. Länsstyrelserna ser att det fortsatta arbetet med att begränsa exponeringen av barn och unga för tobaksrök innebär ytterligare informationsinsatser samt fokus på området i verksamhetstillsyn.

En hälsofrämjande skola utifrån elevers olika förutsättningar och behov – mål 2

Samverkan mellan aktörer inom det ANDT – förebyggande arbetet och tillsynshandläggare har ökat kunskapen om tillsyn som ett verktyg i förebyggande arbete. Exempelvis har tillsynen av rökförbud på skolgårdar använts av ANDT-samordnare som en utgångspunkt för att implementera metoden 'Tobaksfri skoltid'.

Länsstyrelserna

Samverkansprojekt där ANDT- och brottsförebyggande aktörer samverkar med tillsynshandläggare förekommer i flera län. Ett exempel är Livsstil Kronoberg, som är en samverkansplattform för arbetet med ANDT, brottsförebyggande och trygghetsskapande frågor i Kronobergs län. Organisationen har tagit fram föräldramötesmaterial kring ungdomar och alkohol respektive ungdomar och cannabis. Alkohol- och tobakshandläggare har deltagit i arbetet med materialet.

Länsstyrelserna vill påpeka behovet av att fortsatt öka förståelsen för tillsyn som förebyggande insats. Det finns glapp mellan den kommunala tillsynsverksamheten (alkohol, tobak, rökfria miljöer) och övrigt preventivt arbete (brottsförebyggande, folkhälsostrategiska eller ANDT-förebyggande) trots ökad samverkan totalt sett under strategiperioden. Ytterligare kunskap krävs om synergieffekterna av samverkan mellan tillsyn/förebyggande arbete.

Effektivt arbete mot langning av alkohol och tobak - mål 2

Langning är ett område som har bäring på både ANDT-samordnande frågor och tillsyn. Arbetet mot langning intensifieras i samband med högriskdagar, exempelvis valborg, studentfirande och uppstart av universitetsstudier. I flera län samverkar ANDT-samordnare med tillsynshandläggare och andra aktörer i samband med dessa dagar.

När det gäller de tillsynsinriktade aktiviteterna gör Länsstyrelserna verksamhetstillsyn med fokus på ålderskontroll. Vid tillsyn av tobaks- och folkölsförsäljning granskas kommunernas arbete med egenkontrollprogram. Länsstyrelserna uppmantrar vidare kommunerna att arbeta med metoderna kontrollköp och ansvarsfull alkoholhandläggning i så hög utsträckning som möjligt.

b) Beskriv särskilt hur uppdraget bidragit till mål 1 i strategin och insatsområdet samordnad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn?

Tillsynen behöver förstås som ett av de viktigaste verktygen när det handlar om tillgänglighetsbegränsning av framför allt alkohol och tobak. Tillsynen är också en grundläggande del i ett mer övergripande förebyggande arbete, både på lokal och regional nivå. Länsstyrelserna har, under perioden 2016 – 2019, tagit ansvar för att utveckla och effektivisera tillsynsarbetet på flera sätt inom ramen för det förstärkta tillsynsuppdraget.

Bidragen kommer redovisas via de frågeställningar som besvarats tidigare i redovisningen, det vill säga utvecklad samverkan, arbete med att underlätta och

Länsstyrelserna

stötta kommunernas arbete med tillsyn och tillståndsgivning och utvecklad operativ tillsyn.

Bidrag till insatsområde 1 via utvecklad samverkan

Den samverkansutveckling som skett under tidsperioden har lett till att förståelsen för tillsyn som verktyg i en ANDT-kontext ökat för alla aktörer. Graden av samverkan har ökat både inom tillsynsinsatser och förebyggande insatser.

Samverkan har också medfört ökande kunskaper om tillsyn hos de som berörs av och fattar beslut i tillsynsfrågor, samtidigt som intern samverkan mellan kommunala handläggare och länsstyrelsehandläggare har fört med sig ett större erfarenhets- och kunskapsutbyte.

Totalt sett har alkohol- och tobakstillsynen, genom ökad samverkan, blivit mer strukturerad och likvärdig över landet. Förbättringarna har konstaterats via länsstyrelsernas tillsyn.

Bidrag till insatsområde 1 via att underlätta och stötta kommunernas arbete med tillsyn och tillståndsgivning

De insatser som gjorts för att stötta kommunerna har medfört en generell ökning av alkohol- och tobakshandläggarnas kunskap och kompetens inom respektive sakområde.

Handläggarnas ökade möjligheter att knyta kontakter med handläggare i andra län och anställda vid andra myndigheter innebär att en enskild handläggare fått fler sakkunniga att ta hjälp av i utredningsarbetet.

Sammantaget har insatserna inom ramen för tillsyn och tillståndsgivning lett till större självförtroende och en mer positiv inställning till arbetet med tillstånd och tillsyn.

Verksamhetstillsyn och löpande granskning visar också att de kommunala handläggarnas arbete har fått en högre kvalitet, med större rättssäkerhet och effektivitet för sökande och tillståndshavare.

Bidrag till insatsområde 1 via arbete med att utveckla den operativa tillsynen

Länsstyrelsernas tillsynsmetodik har utvecklats genom regional differentiering av den nationella SLATT-metoden. Kompetenshöjande insatser och praktisk erfarenhet av verksamhetstillsyn och löpande granskning har lett utvecklingen framåt. Länsstyrelseinternt arbete med jämställdhets-, jämlikhets- och tillgänglighetsfrågor har gett effekt även i tillsynsarbetet.

Länsstyrelserna

Kärnan i arbetet är fortfarande den SLATT-metod som togs fram 2011. Det utveckling som skett har inte varit optimal för en nationellt likvärdig tillsyn, men den har påvisat ett behov av att ta hänsyn till regionala variationer i kommande års utvecklingsprojekt.

5) Hur har länsstyrelserna i arbetet med uppdraget under 2016 – 2019 beaktat jämlikhet, jämställdhet och arbete med barn och unga?

Länsstyrelsernas arbete med utveckling av SLATT-metoden innebär att nämnda perspektiv beaktats i högre grad. Likhet inför lag, jämställt bemötande utan diskriminering och tydliga beslut är tre särskilt viktiga områden i tillsynsarbetet för att lyfta frågor kring jämlikhet, jämställdhet och skyddet för barn och unga.

Under senare delen av perioden 2016 – 2019 rapporterar länsstyrelser ett ökande arbete med jämställdhetsintegrering. Frågor kring jämställdhet har lyfts vid verksamhetstillsyner och vissa länsstyrelser har presenterat kommunstatistik uppdelad på kön och sakområde.

En stor del av det arbete inom ramen för det förstärkta tillsynsuppdraget har, när det gäller jämlikhet, jämställdhet och arbete med barn och unga, skett i samverkan med ANDT-samordnare. Tillsynen har blivit en viktig del av ett större förebyggande arbete för fortsatt utveckling i frågorna.

Nu följer en beskrivning av det arbete som genomförts:

Generellt

Jämlikhet: Genom arbetet med nätverksträffar och utbildningsinsatser över länen har länsstyrelserna bidragit till att minska skillnaderna och öka samsyn i handläggning och tillsynsarbete såväl regionalt som nationellt.

En viktig åtgärd för att främja jämlikhet är länsstyrelsernas granskning av lagefterlevnad i sanktionsutredningar. Det är viktigt att följa upp beslut kring serverings- och försäljningstillstånd där politiker i kommunerna fattar beslut mot förslag i handläggares utredningar eller gällande lagstiftning. Ofta sker detta utifrån näringslivspolitiska motiv. Konsekvensen av sådana beslut blir minskad rättssäkerhet och motverkan av sund konkurrens på lika villkor. Länsstyrelsen ser därför ett fortsatt behov av sådana granskningar.

Jämställdhet: Flera länsstyrelser lyfter frågan om jämställdhet vid verksamhetstillsyn och träffar med politiker/nämnder. Vid olika typer av kartläggningsarbeten förs statistik gällande skillnader utifrån kön.

Skydd av barn och unga mot eget och andras tobaks- och/eller alkoholbruk: Länsstyrelserna har arbetat för att användandet av metoden kontrollköp ska öka.

Länsstyrelserna

Tobak

Jämlikhet: Flera länsstyrelser har arbetat med tillsyn av tobaksförsäljning i samverkan med flera myndigheter i syfte att få bort billig, illegal tobak som kan attrahera köpsvaga grupper, exempelvis ungdomar och andra ekonomiskt svaga grupper.

Jämställdhet: En aspekt av bristande jämställdhet har uppmärksammats i samband med den nya lagen om tobak och liknande produkter. I ett län har skyltning av rökförbud i samband med kollektivtrafik skett i högre grad i stadsmiljö än i landsbygd. Det innebär både att boende på landsbygden inte får samma skydd från att utsättas för tobaksrök som boende i stad. Då flest kvinnor samt barn och unga åker buss blir det även en situation som påverkar jämställdheten negativt. Ett fortsatt fokus på jämställdhet är viktigt för att upptäcka och åtgärda den här typen av brister.

Skydd av barn och unga mot eget och andras tobaksbruk: Vid verksamhetstillsyner granskas regelbundenhet och effektivitet i kommunens tillsyn av rökfria miljöer. Särskilt fokus har i flertalet kommuner legat på rökförbud på skolgårdar, för att begränsa tobaksbruk bland barn och unga. Ett flertal län har genomfört kartläggningar av rökning och tobaksbruk i skolmiljö. Dessutom har granskningar gjorts av hur kommunerna kontrollerar efterlevnaden av åldersgräns i detaljhandeln. En särskild studie har undersökt ålderskontroller vid försäljning av E-cigarett över internet.

Lagen om tobak och liknande produkter har i sin helhet förstärkt skyddet av barn och unga, både vad gäller kontroll av oseriösa handlare och utökade rökfria miljöer.

Alkohol

Jämlikhet: Kommunernas arbete med Ansvarsfull alkoholservering har följts upp. Några länsstyrelser lyfter då frågor som likvärdig behandling av gäster oavsett kön, könsöverskridande identitet, etnicitet, sexuell läggning, religion, funktionsnedsättning eller ålder.

Jämställdhet: Föreläsningar för kommunerna kring förebyggande av sexuella trakasserier i krogmiljö. Sakkunnig inom jämställdhet har föreläst vid en länsstyrelse kring hur jämställdhetsperspektivet kan finnas med i det dagliga arbetet. Ett antal länsstyrelser kommer även erbjuda handläggare och krogpersonal en kombinerad utbildning i könsbaserat våld och sexuella trakasserier i krogmiljö under 2020.

Skydd av barn och unga mot eget och andras alkoholbruk:

Antilångningskampanjen 'Fyll dansgolvet – inte ungdomarna' har tidigare nämnts i redovisningen.

Lännsstyrelserna

Ansvarsfull alkoholserving har en utbildningsdel som handlar om skadeverkningarna vid servering av alkohol till barn och unga.

Lännsstyrelserna har också lyft vikten av ålderskontroll och alkoholpolitiska bedömningar i samband med tillställningar där ung publik vistas. Några länsstyrelser har även genomfört studier där restaurangers benägenhet att servera alkohol utan legitimationskontroll undersökts.

Denna rapport avser Folkhälsomyndighetens återredovisning av länsstyrelsernas och kommunernas arbete inom ANDT-området under perioden 2011-2019 med fokus på innevarande strategiperiod från 2016. Rapporten inkluderar både det samordnande ANDT-förebyggande arbetet och tillsynsverksamheten inom områdena alkohol och tobak.

Målgrupp för rapporten är regeringen, länsstyrelserna och kommunerna men kan även vara av intresse för nationella myndigheter och andra aktörer på nationell, regional och lokal nivå verksamma inom ANDT-området.

Folkhälsomyndigheten har i uppdrag att stödja genomförandet av ANDT-strategin och lämna en samlad uppföljning av ANDT-strategin den 1 maj 2020. Denna rapport om länsstyrelsernas och kommunernas ANDT-arbete utgör en del i den samlade uppföljningen som lämnas till regeringen tillsammans med tre andra rapporter: Samlad uppföljning av ANDT-strategin 2016–2020, Utvecklingen i förhållande till ANDT-strategins mål och Kunskapsbaserat ANDT-arbete – Folkhälsomyndighetens uppdrag att inom ANDT-strategin 2016-2020 verka för ett effektivt och kunskapsbaserat arbete inom ANDT-området.

Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet som arbetar för en bättre folkhälsa. Det gör myndigheten genom att utveckla och stödja samhällets arbete med att främja hälsa, förebygga ohälsa och skydda mot hälsohot. Vår vision är en folkhälsa som stärker samhällets utveckling.

Folkhälsomyndigheten

Solna Nobels väg 18, 171 82 Solna. **Östersund** Forskarens väg 3. Box 505, 831 26 Östersund.

www.folkhalsomyndigheten.se